

کد محصول
ES1350

آخرین بروزرسانی
۱۲ آبان ۱۴۰۴

جزوه استخدای

معارف اهل سنت

- ✓ پوشش دهی مباحث مهم و پرکاربرد به زبان ساده و روان
- ✓ نسخه رایگان شامل ۸۰ صفحه (صفحات کمتر و بدون سوال)
- ✓ برای تهیه نسخه اصلی، حاوی ۲۰۹ صفحه به همراه سوالات خودآزمایی، به سایت ایران عرضه مراجعه نمایید.

لینک های مفید آزمون استخدامی

خرید جزوه معارف اهل سنت	خرید سوالات معارف اهل سنت
خرید جزوه دروس عمومی	خرید سوالات استخدامی ۱۰ سال اخیر
خرید جزوه مصاحبه و گزینش	خرید سوالات مصاحبه و گزینش
شبکه های اجتماعی ایران عرضه (فایل های رایگان + تخفیفات هفتگی + اخبار)	
(برای مشاهده هر بخش روی آن بزنید)	
<p>آخرین بروزرسانی ها:</p> <p>۱۴۰۴/۰۸/۱۲ فایل موجود آپدیت شد.</p>	

فهرست مطالب

- ❖ فصل اول: خلاصه جزوه آموزشی فقه اهل سنت - صفحه ۴
- ❖ فصل دوم: خلاصه جزوه آموزشی آشنایی با فقه حنفی - صفحه ۴۱
- ❖ فصل سوم: خلاصه جزوه آموزشی آشنایی با فقه شافعی - صفحه ۶۲

این جزوه، خلاصه ای از جزوه فقه اهل سنت می باشد. در صورت تمایل به تهیه نسخه کامل آن به همراه سوالات خودآزمایی، می توانید این محصول را از سایت ایران عرضه خریداری نمایید.

خرید محصول

❖ فصل اول: جزوه آموزشی فقه اهل سنت

فقه مختصر اهل سنت و جماعت

طهارت

طهارت در لغت به معنای نظافت و پاکیزگی است. «طاهر» به چیزی گفته میشود که از هر نوع پلیدی و آلودگی پاک باشد. مفسران می گویند: واژه ی "طهارت" در قرآن کریم، برای سیزده مورد زیر به کار رفته است:

پایان قاعدگی

چنان که فرموده است:

"وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ" به زنان نزدیک نشوید، تا پاک شوند. (بقره: ۲۲۲)

غسل کردن

وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا (مائده: ۶): و اگر جنب و ناپاک بودید خود را خوب پاک کنید.

سالم بودن از هر نوع آلودگی

وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ (بقره: ۲۵). او در آنجا همسران پاکیزه ای دارند

پرهیز از عمل لواط

أَخْرِجُوا وَال لُوطٍ مِّن قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّتَطَهَّرُونَ (نمل: ۵۶) خاندان لوط را از شهرتان بیرون کنید؛ اینها مردمی هستند که خواهان پاکی اند.

پاک بودن از گناهان

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا (توبه: ۱۰۳) بخشی از اموالشان را به عنوان زکات بگیر تا بدین وسیله آنان را پاک و تزکیه کردانی

فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَي نَجْوَنَكُم صَدَقَهُ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ (مجادله: ۱۲) پیش از گفتگوی محرمانه ی خویش با رسول الله، صدقه ای پیشکش نمایید. این برای شما بهتر و پاکیزه تر است.

حلال

هَوَآءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ (هود: ۷۸) این دخترانم که برایتان حلال هستند.

طهارت قلب از شک و تردید

ذَلِكُمْ أَزْكَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ (بقره: ۲۳۲) این برای شما بهتر و پاکیزه تر است.
 ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ (احزاب: ۵۳) این برای دلهای شما و آنان همسران پیامبر پاکیزه تر است.

انواع آب

نخست: آب مطلق

آب طبیعی که چیزی با آن آمیخته نشده باشد و بر طبیعت خود باقی مانده باشد. امام شافعی می‌فرماید: «آبی که بر طبیعت خود باقی باشد».

انواع آب مطلق:

- آب باران، برف و تگرگ
- (استناد به آیه: "وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ")
- آب مانده‌ای که تغییر کرده باشد (مثلاً در اثر برگ درختان) (نیز تا وقتی آب نامیده می‌شود، پاک است).
- هر آبی که بدون قید و شرط "آب" نامیده شود، برای از بین بردن ناپاکی کافی است.
- (استناد به آیه: "فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا")
- ابن قدامه: اگر آب در اثر ماندن و بدون آمیزش با چیزی تغییر کند، باز هم آب مطلق است.

دوم: آب مستعمل

- آبی که پس از وضو یا غسل از بدن انسان چکیده باشد.
- این آب پاک است.
  - دلیل: حدیث جابر که پیامبر با آب وضویش بر او ریخت و او به هوش آمد.
  - ادعای اختصاص این حکم به پیامبر پذیرفتنی نیست؛ چون اصل بر تساوی امت و پیامبر در احکام است مگر خلافش ثابت شود.

• این آب پاک‌کننده هم هست.

دلیل: حدیث از ربیع بنت معوذ که پیامبر با آبی که بر دستانش باقی مانده بود سرش را مسح کرد.

سوم: آبی که با چیز پاکی درآمیزد

مانند زعفران، صابون، آرد و...

- تا وقتی آب نامیده شود، پاک و پاک‌کننده است.
- اگر اسمش عوض شد (یعنی دیگر آن را آب ننامند)، پاک‌کننده نیست.
- دلیل: حدیث ام عطیه درباره غسل دختر پیامبر با آب و سدر و سپس افزودن کافور.

چهارم: آبی که با نجاست برخورد کند

- اگر با نجاست برخورد کند و یکی از سه ویژگی (مزه، رنگ، بو) تغییر کند: نجس و ناپاک کننده است. دلیل: اجماع علما (ابن المنذر)

- اگر ویژگی‌های سه گانه اش تغییر نکند: پاک و پاک کننده باقی می ماند، چه کم باشد چه زیاد. دلایل:

○ حدیث چاه بضاعه

○ حدیث از ابن عمر:

"إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ لَمْ يَحْمِلِ الْخَبَثَ"

و روایت دیگر: "لَمْ يَنْجَسْهُ شَيْءٌ"

- نتیجه: تغییر یکی از ویژگی‌های سه گانه ملاک نجاست است، نه مقدار آب.

مقدار آب کثیر

در این مورد نیز هیچ مستند شرعی ای وجود ندارد. امام بغوی می گوید: برخی از اهل رأی، مقدار آب کثیر را ده در ده دانسته اند؛ ولی در این اندازه گیری هیچ دستاویز شرعی ندارند.

گفتار یکم: احکام پلیدی ها

نجاست و پلیدی به چیزی گفته میشود که طبیعت سالم انسان، آن را نمی پسندد و اگر به لباسش برسد آن را میشوید؛ مانند ادرار و مدفوع.

باید دانست که اصل در اشیاء طهارت و پاکی آنهاست و تنها با دلیل شرعی میتوان چیزی را نجس دانست. همچنین هیچ کس حق ندارد حکمی صادر و بندگان الله و را به چیزی موظف کند که خلاف دستور الله است.

انواع پلیدی ها

ادرار انسان:

انس بن مالک الله میگوید بادیه نشینی در گوشه ای از مسجد ادرار کرد. خواستند جلوی او را بگیرند؛ ولی رسول الله ﷺ نگذاشت. وقتی کارش تمام شد، رسول الله ﷺ دستور فرمود تا مقداری آب بر آنجا بریزند.

مدفوع انسان

در این مورد ابو هریره روایت میکند که رسول الله ﷺ فرمود: هرگاه به کفشتان با چیز پلیدی نجس شد خاک پاک کننده ی آن است.

و باز هم از ابو هریره له روایت است که رسول الله ﷺ فرمود: هرگاه موزه نجس شد، خاک، آن را پاک می کند.

مدی

آبی است که هنگام بازی، ملاغفه یا تحریک شهوت، از شرمگاه مرد یا زن خارج می‌شود. علی بن ابی‌طالب می‌گوید: به دلیل حضور دختر پیامبر ﷺ در خانه‌ام، از پرسیدن حکم مدی شرم داشتم. از مقداد خواستم از پیامبر ﷺ بپرسد. پیامبر ﷺ فرمود: آلت را بشوید و وضو بگیرید.

ودی:

آبی که پس از ادرار بیرون می‌آید این آب به اجماع علمای امت پلید است؛ چنان که امام نووی می‌گوید: امت، بر نجاست ودی و مدی، اجماع دارد.

آب دهان سگ:

در این باره از ابو هریره له روایت است که رسول الله ﷺ فرمود:

إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ فَلْيَرْفُهُ ثُمَّ لِيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ .

هرگاه یک سگ، ظرفتان را لیسید آب ظرف را بریزید و آن را هفت بار بشوید.

مردار

به حیوان مرده ای گفته میشود که بدون ذبح شرعی مرده است. ابن عباس نه می‌گوید: از رسول الله ﷺ شنیدم که فرمود: (اذا دبغ الالهاف فقد طهر).

هرگاه پوست رنگ زده شود، پاک می‌گردد.

عضو قطع شده ی حیوان زنده در حکم خود مرده است:

ابوواقد لیثی می‌گوید وقتی رسول الله ﷺ به مدینه تشریف آورد، ساکنان آنجا عادت داشتند که دنبه ی گوسفند و کوهان شتر زنده را می‌بردند؛ رسول الله ﷺ فرمود: عضو حیوان زنده مثل اعضای مردار (حرام) است.

مسلمان با مردن نجس نمیشود.

ابوهریره روایت می‌کند: پیامبر ﷺ مرا در کوچه‌ای از مدینه دید. چون جنب بودم، خود را پنهان کردم. بعد از غسل خدمت ایشان رسیدم. پیامبر ﷺ فرمود: «کجا بودی؟» گفتم: جنب بودم و خود را ناپاک می‌دانستم.

پیامبر ﷺ فرمود: «سبحان الله! مومن که نجس نمی‌شود.»

از این حدیث روشن است که مسلمان حتی پس از مرگ نیز نجس نیست؛ زیرا همچنان مومن است.

ابن عباس نیز از رسول الله ﷺ روایت می‌کند: «لَا تُنَجَّسُوا مَوْتَاكُمْ، فَإِنَّ الْمُسْلِمَ لَيْسَ بِنَجِسٍ حَيًّا وَلَا مَيِّتًا»

(مردگانتان را نجس ندانید، زیرا مسلمان در حال حیات و پس از مرگ نجس نیست.)

در حدیث دیگری نیز آمده: «لَيْسَ عَلَيْكُمْ فِي غَسْلِ مَيِّتِكُمْ غُسْلٌ... فَحَسْبُكُمْ أَنْ تَغْسِلُوا أَيْدِيَكُمْ»

(با شستن مردگانتان، غسل بر شما واجب نیست؛ کافیست دستانتان را بشوید.)

بنابراین، مسلمان چه زنده باشد چه مرده، پاک است و نجس نمی‌شود.

گفتار دوم پاکیزگی از پلیدی ها

از میان تمامی مایعات زداينده ی نجاست باشند مانند سرکه و گلاب فقط آب سبب پاکیزگی می شود و جز با دستور شریعت نمی توان چیزی را جایگزین آب کرد؛ همانند رنگ زدن پوست و مالیدن کفش نجس روی زمین.

پاک نمودن لباس از ادرار کودک:

ابوسمخ می گوید: من خادم رسول الله بودم. روزی حسن و حسین را نزد ایشان آوردند. یکی از آنها ر سینه رسول الله ادرار کرد. خواستم آن قسمت را بشویم، رسول الله فرمود: بر ادرار پسر بچه، آب ریخته شود و ادرار دختر بچه، شسته شود.

پاک نمودن زمین

زمین پلید به دو صوت پاک میشود

۱ ریختن آب بر آن: انس بن مالک میگوید: بادیه نشینی در گوشه ای از مسجد ادرار کرد. خواستند جلوی او را بگیرند، ولی رسول الله نگذاشت. وقتی کارش تمام شد، رسول الله دستور فرمود تا مقداری آب بر آنجا بریزند.

۲ خشک شدن با نور آفتاب، وزیدن باد و ناپدید شدن اثر پلیدی. ابن عمر می گوید: من در زمان رسول الله آگاهی شب را در منزل ایشان می گذراندم و میدیدم که سگان از صحن مسجد گذر کرده و گاهی بر آن ادرار میکنند؛ ولی کسی بر ادرار آنها آب نمی ریخت.

منی انسان

از احادیث زیر چنین به نظر میرسد که منی پاک است و دلیلی بر نجاست آن وجود ندارد.

عایشه میگوید .... منی را با خراشیدن از لباس رسول الله ﷺ می زدودم و در آن نماز می خواند.

پاک بودن خون مسفوح: به جز خون حیض، بر نجاست خون وجود ندارد. کسانی که معتقد به نجاست خون هستند، از این آیه استدلال می کنند:

"لَا أَجِدُ فِي مَا أُوْحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ"

بگو: در آنچه به من وحی شده است، بر خورنده ای که آن را می خورد، هیچ حرامی نمی یابم مگر آنکه مردار یا خون ریخته یا گوشت خوک باشد که همه اینها پلیدند.

اما این استدلال درست نیست، چرا که در این آیه سخن از پاکی یا ناپاکی چیزی به میان نیامده، بلکه حلال و حرام بودن برخی چیزها بیان شده است.

گفتار نخست: آب پس مانده

آب پس مانده آبی که پس از نوشیدن در ظرف باقی می ماند.

آب پس مانده ی مسلمان

آب پس مانده ی مسلمان پاک است؛ اگر چه در حالت جنابت، قاعدگی یا خونریزی پس از زایمان باشد.

پس مانده‌ی حیوانات

حلال گوشت: پس ماندهٔ حیوان حلال گوشت پاک است؛ چون آب دهانش از گوشت حلال تراوش کرده است. ابن منذر اجماع مسلمانان را بر پاکی آن نقل کرده و وضو با آن را جایز دانسته‌اند. ابن رشد نیز به اتفاق علما در این باره اشاره دارد. عمرو بن خارجه می‌گوید: آب دهان مرکب پیامبر ﷺ بر شانه‌ام چکید.

حرام گوشت:

گربه: به فرموده‌ی پیامبر ﷺ، گربه نجس نیست؛ زیرا در خانه‌ها رفت و آمد دارد.

سگ: پس مانده‌ی سگ نجس است و طهارت آن پذیرفته نیست.

عرق

عرق انسان مسلمان و کافر—even در حالت جنابت، قاعدگی یا نفاس—پاک است. اسماء بنت ابی‌بکر روایت می‌کند که پیامبر ﷺ فرمود فقط خون حیض را از لباس بشوی، نه کل آن را؛ در حالی که عرق نیز به لباس می‌رسد.

ابن منذر نیز اجماع علما را بر پاک بودن عرق در این حالات نقل کرده است.

با توجه به پاک بودن پس مانده، عرق نیز به قیاس بر آن پاک شمرده می‌شود.

قضای حاجت

دعای وارد شدن به توال

برای کسی که وارد توال می‌شود، مستحب است بگوید: (بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ) به نام الله بارالها! از هر خبیث و خبائث به تو پناه می‌برم.

علی می‌گوید: رسول الله فرمود: اگر کسی هنگام ورود به جایی برای قضای حاجت، «بسم الله» بگوید عورتش از دید جن‌ها پنهان می‌ماند.

از انس روایت است که وقتی رسول الله برای قضای حاجت وارد جایی می‌شد این دعا را می‌خواند: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ»

دعای بیرون آمدن از توال

مستحب است که مسلمان پس از اتمام قضای حاجت و بیرون آمدن از آن محل بگوید: (غفرانک) خدایا از تو بخشش می‌طلبم از عایشه‌ها روایت است که وقتی رسول الله از توال بیرون می‌آمد، می‌فرمود: (غفرانک).

ختنه کردن

ختنه کردن واجب، از سنتهای فطری و شعائر دین است.

عیثم بن کلیب به نقل از پدرش می‌گوید: پدر بزرگش نزد رسول الله آمد و گفت: من مسلمان شده‌ام. رسول الله فرمود: موهایی کفر را از خود بزدا و خود را ختنه کن.

گفتار یکم: روش وضو، شرایط صحت و فرائض

وضو: با ضمه ی و او به معنای وضو گرفتن و با فتحه ی و او به معنای آب وضو میباشد.

روش وضو گرفتن:

حُمران نقل می‌کند: عثمان وضو گرفت؛ دست‌ها تا مچ، دهان و بینی، صورت، سپس دست‌ها تا آرنج، سر، و پاها تا قوزک را هر کدام سه بار شست. گفت: رسول الله ﷺ چنین وضو گرفت و فرمود: هر که مانند من وضو گیرد و دو رکعت با حضور قلب نماز بخواند، گناهانش آمرزیده می‌شود.

فرائض وضو:

۱- شستن چهره که مضمضه و استنشاق نیز جزو آن است. اما مضمضه و استنشاق بدین دلیل است که دهان و بینی جزو چهره می‌باشند. الله به شستن چهره امر فرموده و رسول الله نیز در هر وضو، این دو را انجام داده است.

مسح سر و گوشها که جزو سر هستند:

چنان که در آیه ی وضو می‌فرماید: " وَ اَمْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ " سرهایتان را مسح کنید.

خلاصه اینکه مسح کامل سر واجب است؛ اما مسح کننده می‌تواند فقط موهای سر یا فقط عمامه را مسح کند و یا بخشی از موهای سر و بخشی از عمامه را مسح کند.

گفتار دوم: مستحبات وضو

سه بار شستن دستها تا مچ در آغاز وضو: حدیث حمران که پیشتر بیان گردید این مورد را نیز شامل می‌شود.

مسواک زدن: حدیثی که در بخش ششم از ابو هریره بیان گردید مسواک زدن را از سنت های فطری برشمرد.

سه بار مضمضه و استنشاق کردن با یک کف دست آب: در روایت از عبدالله بن زید در مورد روش وضوی رسول الله، بیان شد که ایشان با یک کف دست آب هم مضمضه کرد و هم استنشاق.

مضمضه و استنشاق کامل، غیر از حالت روزه: پیش تر در حدیثی از لقیط بن صبره بیان کردیم که رسول الله به وی فرمود: و بالغ فی الاستنشاق. آب را خوب وارد بینی کن.

از راست شروع کردن: عایشه می‌گوید: رسول الله در پوشیدن کفش شانه زدن، طهارت کردن و همه ی کارها، دوست داشت که از سمت راست شروع کند.

گفتار سوم: شکننده های وضو

آنچه از پیش و پس آدمی بیرون می‌شود:

الله می‌فرماید: أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ (مائده: ۶)

با قضای حاجت کردید.....

گفتار چهارم: مسح بر موزه**مشروعیت مسح بر موزه:**

جریر بن عبدالله پس از قضای حاجت وضو گرفت، بر موزه‌هایش مسح کشید و نماز خواند. گفت: رسول الله ﷺ را چنین دیدم. مردم پذیرفتند؛ چون جریر از آخرین مسلمانان بود.

ابن منذر اجماع بر جواز مسح را نقل کرده و هر مخالفتی را رد می‌کند.

ابن عبدالبر نیز می‌گوید: هیچ فقیهی را نمی‌شناسم که مسح را نپذیرد، مگر روایتی ضعیف از مالک که مخالف موطأ است. در الاستذکار آمده: جمهور علما بر جواز مسح بر موزه‌اند و سخنشان انکارشدنی نیست.

مدت مسح:

مدت استفاده از موزه برای مقیم یک شبانه روز و برای مسافر سه شبانه روز می‌باشد.

شریح بن هانی می‌گوید: نزد عایشه ها رفتیم و از ایشان در مورد مسح بر موزه پرسیدیم؛

پس گفت: نزد علی بن ابی طالب برو. او با رسول الله ﷺ همسفر بوده است. از ایشان پرسیدیم؛ وی گفت: رسول الله ﷺ مدت مسح را سه شبانه روز برای مسافر و یک شبانه روز برای مقیم مقرر نموده است.

محل مسح:

باید پشت موزه مسح شود. علی الله می‌گوید: اگر دین بر اساس دیدگاه و اندیشه بود، باید به جای پیش موزه زیر آن را مسح می‌کردیم؛ ولی من رسول الله ﷺ را دیدم که پشت موزه را مسح می‌نمود.

مسائل فرعی مربوط به بخش هفتم**عدم ثبوت مسح گردن**

بزاز در ضمن حدیثی از وائل بن حجر، جمله ی افسح ظاهر رقبتہ پشت گردنش را مسح نمود را آورده است. سند این حدیث ضعیف می‌باشد؛ چنان که امام بخاری، نسائی و ابن ترکمانی راویان آن را جرح نموده‌اند.

دست زدن به زن، ناقض وضو نیست:

عایشه می‌گوید: رسول الله ﷺ برخی از همسرانش را می‌بوسید، سپس بدون اینکه وضو بگیرد، برای نماز بیرون میرفت.

خون دماغ، استفراغ؛ و زرداب، شکننده وضو نیست:

زیرا در این مورد دلیل قوی و قابل استدلالی وجود ندارد. مگر حدیثی از عایشه که ضعیف می‌باشد.

گفتار یکم: غسل چه زمانی واجب میشود**بیرون آمدن منی در بیداری و خواب:**

علی می‌گوید: از پیامبر ﷺ درباره مذی و منی پرسیدند؛ فرمود: با خروج مذی وضو، و با منی غسل واجب است.

ام سلمه از قول ام سلیم نقل می‌کند که پرسید: آیا زن هم باید پس از احتلام غسل کند؟ پیامبر ﷺ فرمود: اگر آب ببیند، آری.

اگر خواب ببیند اما اثری نباشد، غسل لازم نیست؛ ولی اگر بدون رؤیا، اثری از منی ببیند، غسل واجب است. در پاسخ خوله بنت حکیم نیز پیامبر ﷺ فرمود: «اذا رأت الماء فلتغتسل»؛ اگر زن آب را دید، باید غسل کند.

گفتار دوم: ارکان غسل و سنتهای آن

ارکان غسل

۱ نیت کردن: عمر بن خطاب می گوید: شنیدم که رسول الله فرمود: «انما الأعمال بالنیات، وإنما لكل امرئ ما نوى». " اعمال به نیت ها بستگی دارد و به هر فرد آن چیزی می رسد که نیت می کند."

۲. شستن تمام بدن با آب

گفتار سوم: غسل سنت

در این موارد غسل سنت است

برای شرکت در نماز جمعه

از این عمر الله روایت است که رسول الله فرمود: إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ الْجُمُعَةُ فَلْيَغْتَسِلْ "وقتی به نماز جمعه می آیید، غسل بگیرید."

ولی این دستور، برای وجوب این کار نیست؛ زیرا سمره بن جندب می گوید: رسول الله فرمود: «مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَبِهَا وَبِعَمَّتْ، وَمَنْ اغْتَسَلَ فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ». هر کس روز جمعه وضو بگیرد کافی و بجاست و هر کس غسل نماید، بهتر است.

دلیل مشروعیت تیمم

الله می فرماید: فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ (مائده: ۶) و اگر آب نیافتید، به سوی خاک پاک بروید و چهره ها و دستانتان را با آن مسح کنید.

جواز تیمم

تیمم وقتی جایز است که فرد به خاطر نبود آب بیماری و یا سرمای شدید، قادر به استفاده از آب نباشد. عمران بن حصین میگوید: در یکی از سفرها همراه رسول الله بودیم؛ ایشان با مردم نماز خواند بعد از نماز متوجه مردی شد که در گوشه ای نشسته است. پرسید چرا نماز نخواندی؟ گفت جنب بودم و آب نیافتم. رسول الله ﷺ فرمود: «به سراغ خاک پاک برو که برای تیمم کافی است».

صعید چیست؟

ابن منظور میگوید: صعید یعنی زمین. برخی گفته اند: زمین پاک است و برخی آن را خاک پاک می دانند. ابواسحاق میگوید: مراد از صعید، سطح زمین است. بنابراین انسان باید دستانش را بر سطح زمین بزند و فرق نمی کند که خاکی باشد یا نباشد.

حیض نفاس و استحاضه

گفتار یکم: بحث حیض (قاعدگی)

حیض در لغت به معنای جاری شدن و در اصطلاح به خونی گفته می شود که ماهانه چند روز - بدون بیماری و زایمان - از مهبل زن جاری می گردد.

رنگ خون حیض

این خون به رنگهای گوناگونی است؛ از جمله:

- الف - سیاه: رسول الله به فاطمه بنت ابو جیش که مبتلا به خونریزی بود، فرمود: وقتی خون حیضت که مشخص و سیاه است جاری شد نماز بخوان؛ اما اگر رنگ دیگری بود، وضو بگیر و نماز بخوان؛ زیرا آن خون در اثر پارگی رگ است.
- ب - سرخ: چرا که رنگ اصلی خون سرخ است.
- ج - زرد: آبی است شبیه چرک و متمایل به زرد.
- د - چرک آلود و متمایل به سیاه:

گفتار دوم: نفاس

نفاس، خونریزی پس از زایمان است که با بازگشت رحم به حالت طبیعی همراه است. حداکثر آن چهل روز است؛ ام سلمه می گوید: زنان در زمان پیامبر ﷺ چهل روز نماز و روزه نمی خواندند. حداقل آن مشخص نیست، اما اگر خون پیش از چهل روز قطع شود، زن پاک است و باید نماز بخواند.

گفتار سوم استحاضه

استحاضه، خونریزی خارج از ایام حیض و نفاس است؛ یا جداگانه می آید یا به دنبالهی آن هاست. پیامبر ﷺ به ام حبیبه فرمود: به اندازهی عادت حیض دست نگهدار، سپس غسل کن و نماز بخوان.

اوقات نماز

نماز دارای پنج وقت زیر میباشد:

۱. ظهر از نیم روز تا زمانی که سایه ی هر چیز به اندازه ی خود آن چیز شود.
۲. عصر از پایان وقت ظهر تا غروب خورشید.
۳. مغرب از غروب خورشید تا ناپدید شدن سرخی گرانه ی آسمان.
۴. عشاء از پایان وقت مغرب تا نیمه شب.
۵. فجر از آغاز سپیده دم، تا طلوع خورشید.

اوقات ممنوعه

اوقاتی که نماز خواندن در آنها ممنوع و مکروه است، عبارتند از:

۱. هنگام طلوع خورشید تا بلند شدن آن
۲. هنگام نیمروز و زوال

۳. پس از نماز عصر

۴. پس از نماز فجر

۵. هنگام غروب خورشید

عقیه بن عامر جهنی الله می گوید: رسول الله ﷺ ما را از نماز خواندن در سه وقت و دفن کردن مردگان در این اوقات منع فرمود:

۱. هنگام طلوع خورشید و پیش از بلند شدن آن

۲. هنگام نیمروز و پیش از عبور خورشید از وسط آسمان

۳. هنگام غروب خورشید.

کیفیت نماز

گفتار یکم

رسول الله ﷺ نماز را رو به کعبه و نزدیک ستره آغاز می کرد و با گفتن «الله اکبر» وارد نماز می شد. دست ها را بلند می کرد، دست راست را روی چپ و بالای سینه می گذاشت و به محل سجده می نگریست. با دعاهایی در ستایش الله آغاز کرده و سپس با «بسم الله الرحمن الرحيم» و تلاوت سوره فاتحه و سوره ای دیگر ادامه می داد. نماز صبح و رکعت اول مغرب و عشا را بلند، و باقی را آهسته می خواند. دو رکعت آخر را کوتاه تر می کرد و گاهی فقط فاتحه می خواند.

در رکوع، تکبیر می گفت، زانوها را با دستان باز می گرفت، کمرش صاف بود و می فرمود: «سبحان ربی العظیم» و از خواندن قرآن در رکوع و سجده نهی می کرد.

گفتار دوم: ارکان نماز

ایستادن برای کسی که توانایی آن را دارد:

الله می فرماید: وَقُومُوا لِلَّهِ قَنِتِينَ (بقره: ۲۳۸) و برای الله، فروتنانه بایستیده

عمران بن حصین می گوید: من به بیماری بواسیر مبتلا بودم. از رسول الله پرسیدم که چگونه نماز بخوانم؟ فرمود تا میتوانی نماز را ایستاده بخوان اگر نتوانستی نشسته بخوان و اگر این هم برایت مقدور نبود بر پهلو خوابیده و نماز بخوان.

تکبیر احرام

علی می گوید: رسول الله ص فرمود: «مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ وَ تَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ وَ تَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ .

کلید نماز، پاکی و احرامش تکبیر و بیرون شدن از آن با سلام است.

قرائت فاتحه در هر رکعت

عباده بن صامت له می گوید: رسول الله فرمود: نماز هیچ کس، بدون خواندن سوره ی فاتحه صحیح نیست.

از ابو هریره روایت است که رسول اکرم بعد از سفارش مسی الصلاه به خواندن قرائت، فرمود: «ثُمَّ إِفْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كلها در تمام نمازت چنین کن.

رکوع و حفظ آرامش در آن

اللَّهُ ﷻ می فرماید: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا (حج: ۷۷) ای مومنان، رکوع و سجده کنید. رسول الله به کسی که در نماز دچار اشتباه میشد، فرمود: ثم اركع حتى تطمئن راکعاً، سپس در رکوع، آرام گیر

اعتدال پس از برخاستن از رکوع

ابو مسعود انصاری له به نقل از رسول الله ﷻ می گوید: لا تجزى صلاة لا يقيم الرجل صلبه في الركوع والسجود. نماز کسی که کمرش را در رکوع و سجده راست نمی کند، پذیرفته نیست. همچنین فرموده است: «ثم ارفع حتى تعتدل قائماً سپس سر از رکوع بردار و راست بایست.

سجده و حفظ آرامش در آن

اللَّهُ ﷻ می فرماید: يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا (حج: ۷۷) رسول الله فرمود: «ثم أسجد حتى تطمئن ساجداً ثم ارفع حتى تطمئن جالساً. سپس سجده کن و آرام بگیر؛ آنگاه سر از سجده بردار و آرام بنشین.

خواندن تشهد در نشستن آخر

عبد الله بن مسعود میگوید پشت سر رسول الله نماز می خواندیم و در قعده چنین دعا می کردیم سلام بر الله سلام بر جبرئیل، میکائیل و فلان و فلان رسول الله به ما نگاه کرد و فرمود: «الله خودش منشأ سلامتی است. هیچ نیازی ندارد که شما برای سلامتی او دعا کنید). در نماز باید چنین بگویید: «التَّحِيَّاتُ لَه اللهُ وَالصَّلَوَاتُ: ات والطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَهُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ - این دعا شامل همه ی بندگان نیک الله الله در زمین و آسمان می شود - أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. در مورد کلمات تشهد روایتهای صحیح دیگری نیز وجود دارد؛ ولی صحیح ترین آنها همین تشهد ابن مسعود میباشد. والله اعلم.

دروود بر پیامبر پس از تشهد آخر

رسول الله شنید که مردی بدون فرستادن درود بر پیامبر، دعا را آغاز کرد. رسول الله فرمود عجله کرد. سپس او را فرا خواند و فرمود: وقتی نماز می خوانید. نخست الله را سپاس گوئید سپس بر فرستاده ی الله درود بفرستید و پس از آن، دعا کنید.

سلام گفتن

رسول الله می فرماید: و تحلیها التسليم بیرون شدن از نماز، با سلام است. عبدالله بن مسعود له می گوید: رسول الله به سمت راست و چپ می نگریست و می گفت: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَهُ اللهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَهُ اللهِ.

گفتار چهارم: مکروهات نماز

دست به کمر زدن: ابو هریره می گوید: رسول الله از دست به کمر زدن در نماز منع فرموده

نگاه کردن به اطراف: عایشه می گوید: از رسول الله درباره نگاه کردن به اطراف به هنگام نماز پرسیدند؛ فرمود: این نوعی دزدی شیطان از نماز بنده است.

تف انداختن به جلو و سمت راست: انس می گوید: رسول الله فرمود: در نماز با پروردگارتان مناجات می کنید؛ بنابراین به مقابل و سمت راست آب دهن نیندازید؛ بلکه به سمت چپ و زیر پا بیندازید.

گفتار پنجم: کارهای مباح در نماز

در آغوش گرفتن کودک: ابوقتاده انصاری میگوید: رسول الله هنگام نماز خواندن، امامه بنت زینب نوه ی دختریش را که پدرش ابو العاص بن ربیع بن عبد شمس بود، بر دوش گرفت. وقتی به سجده می رفت او را بر زمین می گذاشت و چون از سجده بلند می شد او را دوباره بر دوش می نهاد.

کشتن مار و عقرب در حال نماز: ابو هریره خفه می گوید: رسول الله فرمود: در حال نماز خواندن مار و عقرب را بکشید. **جواب دادن سلام با اشاره:** ابن عمر به بلال گفت: وقتی رسول الله در حال نماز بود و کسی به ایشان سلام می کرد، چگونه پاسخ می داد؟ بلال له گفت: با اشاره ی دست.

تسبیح گفتن مردان و کف زدن زنان: اگر در نماز، فراموشی و یا مشکلی رخ دهد، مردان با گفتن «سبحان الله» و زنان با کف زدن امام را متوجه اشتباهش کنند.

منع کردن کسی که قصد عبور دارد: ابو سعید خدری می گوید: رسول الله ﷺ فرمود: «هرگاه در پس ستره ای نماز می خوانید و کسی خواست از جلوی شما عبور کند مانع او شوید. اگر اصرار کرد، با او بجنگید؛ زیرا او شیطان است.

نمازهای نفل

فضیلت نمازهای نفل

ربیع بن مالک اسلمی می گوید: رسول الله به من فرمود: چیزی از من بخواه؟ گفتم میخواهم در بهشت کنار تو باشم فرمود غیر از این بخواه گفتم: خواسته ی من همین است. فرمود پس با سجده های زیاد مرا یاری کن. (یعنی برای همراه بودن با من در بهشت، باید زیاد سجده کنی).

اقسام نمازهای نفل:

نمازهای نفل بر دو گونه است: مطلق و مقید.

نوافل مقید، سنت هایی است که معمولا پیش یا پس از نمازهای فرض خوانده میشود و آن نیز بر دو گونه است: موکده و غیرموکده.

تعداد رکعت های نوافل موکده، ۱۰ یا ۱۲ رکعت می باشد.

در روایت صحیح مسلم تصریح شده است که ۱۲ رکعت نفل بخواند.

و اما نوافل غیر موکده عبارتند از:

الف: چهار رکعت پیش از نماز عصر

ب: دو رکعت پیش از نماز مغرب

ج: دو رکعت پیش از نماز عشا

نماز وتر:

نماز وتر، سنت موکده است؛ چنان که علی بن ابیطالب می گوید: وتر، همانند نمازهای فرض نیست؛ ولی سنت است که رسول الله بدان عمل میکرد.

تعداد رکعت های وتر:

کم ترین تعداد رکعت های وتر، یک رکعت است؛ چنان که ابن عمر می گوید: رسول الله فرمود: نماز شب، دو رکعت خوانده شود. اگر کسی احتمال داد که طلوع فجر نزدیک است، یک رکعت بخواند تا نمازهایی را که خوانده است، وتر شوند. همچنین سه، پنج، هفت و نه رکعت نیز روایت است.

نماز چاشت (اوابین)

ابوهریره می گوید: خلیلم مرا به سه چیز سفارش فرمود: ۱ روزه گرفتن در سه روز از هر ماه ۲- دو رکعت نماز چاشت ۳- خواندن نماز وتر پیش از خوابیدن
بهترین وقت خواندن نماز چاشت، هنگامی است که خورشید به اندازه ی کافی بالا بیاید.

گفتار یکم سجده ی سهو

اسباب سه گانه ی سجده ی سهو

الف. افزودن چیزی

اگر کسی در نماز، رکوع یا سجده ای را عمداً اضافه کند، نمازش باطل است. اما اگر از روی فراموشی باشد و قبل از اتمام آن به یاد آورد، باید برگردد و در پایان سجده ی سهو انجام دهد. اگر پس از اتمام یادش آمد، فقط سجده ی سهو کافی است..

ب. کاستن چیزی از نماز

اگر کسی پیش از پایان نماز عمداً سلام دهد، نمازش باطل است. ولی اگر سهواً باشد و زود متوجه شود، نماز را کامل کرده و سجده ی سهو انجام می دهد.

ترک تکبیر اولی، نماز را باطل می کند؛ زیرا نماز هنوز آغاز نشده است. ترک سایر ارکان اگر عمداً باشد، نماز باطل است، ولی اگر سهواً باشد، یا باید از محل ترک ادامه دهد یا رکعت جدید جای آن را می گیرد. در هر دو صورت، سجده ی سهو واجب است.

در فراموشی تشهد اول، اگر پیش از رکن بعدی یادش آمد، برگردد و بخواند؛ در غیر این صورت، ساقط شده و فقط سجده ی سهو کافی است.

ج. شک کردن

اگر شک کند و گمان به طرف بیشتر باشد، بر همان اساس نماز را ادامه داده و در پایان سجده‌ی سهو می‌کند. اگر نتواند تصمیم بگیرد، از محل یقین ادامه داده و پیش از سلام سجده‌ی سهو انجام می‌دهد.

سجده سهو قبل از سلام

سجده‌ی سهو پیش از سلام در دو مورد زیر آمده است:

الف: هرگاه چیزی از نماز کاسته شود.

ب: در شک و تردیدی که گمان هیچ یک از دو جانب بیشتر نباشد.

گفتار دوم سجده‌ی تلاوت

سجده‌ی تلاوت در قرآن

ابن حزم می‌گوید: در قرآن ۱۴ (چهارده) سجده‌ی تلاوت وجود دارد که نخستین آنها در پایان سوره‌ی اعراف: آیه ۲۰۶ است و بقیه به شرح زیر می‌باشند: سوره رعد: ۱۵، سوره نحل ۵۰، سوره اسراء: ۱۰۹، سوره مریم ۵۸ و ۱۸، سوره حج: ۱۸ ضمناً آیه ۷۷ این سوره دارای سجده نمی‌باشد. سوره فرقان ۶۰، سوره نمل ۲۶، سوره سجده ۱۵، سوره ص ۲۴، سوره فصلت ۳۸، سوره نجم ۶۲، سوره انشقاق ۲۱ و آخرین آیه‌ی سوره علق.

گفتار سوم سجده‌ی شکر

برای کسی که نعمتی به دست می‌آورد مصیبتی از او دور می‌گردد یا مژده‌ای به او می‌رسد، مستحب است که در همان هنگام به سجده بیفتد. ابی بکره می‌گوید: هرگاه مژده‌ای داده میشد یا مسأله‌ای خوشحال کننده رخ می‌داد رسول الله ﷺ به سجده می‌افتاد و شکر الله را به جای می‌آورد.

عبد الرحمن ابن عوف می‌گوید: باری رسول الله سجده‌ای طولانی انجام داد و پس از آن فرمود جبرئیل آمد و به من مژده‌ای داد. پس سجده کردم تا شکر الله را به جای آورم.

همچنین براء بن عازب می‌گوید: رسول الله، علی نه را به یمن فرستاد. علی الله طی نامه‌ای مسلمان شدن ساکنان آن سامان را به پیامبر خبر داد. رسول الله پس از خواندن نامه به سجده افتاد و الله را شکر کرد.

نماز جمعه

نماز جمعه بر هر انسان اهل تکلیف جز زن برده مسافر و بیمار واجب هست:

چرا که الله می‌فرماید:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

های مومنان هنگامی که برای نماز جمعه اذان گفته شد، به سوی ذکر و عبادت الله بشتابید و داد و ستد را رها سازید. این برای شما بهتر و سودمندتر است؛ اگر بدانید و متوجه باشید.

پایبندی به نماز جمعه و زود رفتن به مسجد

رسول الله ﷺ فرمود: هر کس در روز جمعه مانند غسل جنابت غسل کند و زودتر به مسجد رود، پاداشش چون صدقه دادن شتر است، و به ترتیب بعدی‌ها چون گاو، قوچ، مرغ و تخم‌مرغ. با برخاستن امام برای خطبه، فرشتگان قلم‌ها را می‌نهند و به خطبه گوش می‌دهند.

سلمان روایت می‌کند: اگر کسی غسل کند، خوشبو شود، شانه‌ها را نیازارد و با آرامش به خطبه گوش دهد، گناهانش تا جمعه‌ی آینده بخشیده می‌شود.

ابو هریره نیز نقل می‌کند: کسی که غسل کرده، نماز بخواند و با حضور قلب به خطبه گوش دهد، گناهان یک هفته و سه روز افزون بر آن آمرزیده می‌شود.

وقت نماز جمعه

هنگام نماز ظهر است. چرا که نماز جمعه در واقع به جای نماز ظهر خوانده می‌شود. البته روایاتی وجود دارد که بیانگر جواز خواندن نماز جمعه پیش از زوال خورشید می‌باشد. چنان که سلمه بن اکوع می‌گوید ما نماز جمعه را پشت سر رسول الله ﷺ می‌خواندیم و در حالی برمیگشتم که دیوارها سایه ای نداشتند تا زیر آنها بنشینیم. انس می‌گوید: نماز جمعه را زود هنگام می‌خواندیم و پس از آن، قیلوله می‌کردیم.

نماز جماعت

حکم نماز جماعت

نماز جماعت در احادیث مؤکداً واجب دانسته شده است. ابو هریره روایت می‌کند: پیامبر ﷺ فرمود هیچ نمازی بر منافقان سنگین‌تر از صبح و عشاء نیست؛ اگر پاداشش را می‌دانستند، حتی با زحمت نیز حاضر می‌شدند. قصد داشتم خانه‌نشینان را با خانه‌هایشان آتش بزنم. در حدیثی دیگر، مرد نابینایی خواست در خانه نماز بخواند، پیامبر ﷺ ابتدا اجازه داد، اما چون فهمید اذان را می‌شنود، فرمود: «پس شرکت کن.»

ابن مسعود نیز می‌گوید: تنها منافقان از جماعت جا می‌مانند؛ گاهی بیمار را دو نفر به مسجد می‌آوردند تا نماز جماعت ترک نشود.

حضور زنان در مسجد و فضیلت نماز آنان در منزل

ابن عمر می‌گوید: رسول الله ﷺ فرمود: هرگاه همسر یکی از شما اجازه خواست تا به مسجد برود، او را منع نکنید. ابو هریره می‌گوید: رسول الله ﷺ فرمود: أَيْهَا امْرَأَةُ أَصَابَتْ بِخَوْرٍ فَلَا تَشْهَدَنَّ مَعَنَا الْعِشَاءَ زنانی که مواد خوشبو استفاده کرده اند با ما در نماز عشا حضور پیدا نکنند.

حکم مسبوق (کسی که به بخشی از نماز می رسد):

چنین فردی در هر حالتی که اما قرار دارد، باید به نماز جماعت بپیوندد و اگر به رکوع نرسد، آن رکعت برایش محسوب نمی شود. چنانچه علی و معاذ می گوید: رسول الله فرمود:

"هر گاه به نماز رسیدید و اما در حال نماز بود، در هر حالتی که او قرار داشت، شما نیز به وی اقتدا نمائید."

حکم نماز کسی که به تنهایی پشت صف ایستاده است

برای جمع بین روایات مختلف در این باره جانب جواز ترجیح دارد. علی بن شیبان اه می گوید: رسول الله ﷺ مردی را دید که پشت سر صف به تنهایی نماز می خواند. پس از اینکه نماز را تمام کرد. رسول الله فرمود: "إِسْتَقْبَلْ فَلَا صَلَاةَ لِمَنْفَرِدٍ خَلْفَ الصَّفِّ". نمازت را دوباره بخوان؛ چرا که نماز به تنهایی پشت سر صف جایز نیست.

وابصه بن معبد میگوید: گوید: رسول الله مردی را که پشت سر صف، به تنهایی نماز می خواند، دستور داد تا دوباره نمازش را بخواند.

وجوب برابر کردن صفها و پرکردن جاهای خالی

انس ابن مالک می گوید: رسول الله فرمود: "صف های نمازتان را راست و منظم کنید؛ زیرا راست بودن صف ها، از شرایط نماز کامل است."

روش برابر کردن صف ها:

انس می گوید: رسول الله فرمود: صفها را راست بگیرید؛ چرا که من شما را از پشت سر می بینم. انس می گوید: شانه ها و قدمهایمان را به شانه و قدم شخص کنار خود می چسبانند.

بحث جنازه

گمان نیک نسبت به الله:

بیمار باید نسبت به الله گمان نیک داشته باشد. جابر می گوید: رسول الله ﷺ سه روز پیش از وفاتش فرمود لا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يَحْسِبُنِي بِاللَّهِ الظَّنَّ.

هیچ کس از شما نمیرد مگر اینکه نسبت به الله و گمان نیک داشته باشد.

هر مسلمان به ویژه بیمار باید توبه کند

الله می فرماید: وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (نور: ۳۱)

ای مومنان همگی به سوی الله برگردید تا رستگار شوید

آنچه بر خویشاوندان شخص مرده حرام است:

الف: نوحه خوانی:

ابومالک اشعری می گوید: رسول الله فرمود: چهار خصلت در امت من، از خصلت های جاهلیت است که آنها را ترک نمی کنند: ۱ افتخار و حسب و نسب ۲ طعنه زدن به نسبت دیگران ۳ طلب باران از ستارگان ۴ نوحه خوانی.

اگر نوحه خوان توبه نکند و بمیرد، روز رستخیز در حالی حشر میشود که جامه و شلواری از قیر بر تن دارد.

ب: زدن به سر و صورت و چاک دادن لباس

ج: کندن موها

د: ژولیده کردن موها

روش نماز جنازه

نماز جنازه با تکبیرهای مختلفی اقامه شده است:

الف. چهار تکبیر: چنان که جابر می گوید، رسول الله ﷺ بر جنازه نجاشی چهار تکبیر گفت.

ب. پنج تکبیر: زید بن ارقم نیز گاهی پنج تکبیر می گفت و گفت پیامبر ﷺ چنین کرده است.

ج. شش تکبیر: علی علیه السلام بر جنازه سهل بن حنیف شش تکبیر گفت و فرمود او از اهل بدر است.

د. هفت تکبیر: بر جنازه ابو قتاده، علی هفت تکبیر گفت چون او نیز بدری بود.

ه. نه تکبیر: چنان که در نماز جنازه حمزه آمده است.

و. عدد معین: ابن مسعود گفت در نماز جنازه به اندازه ای تکبیر بگویید که امامانتان می گویند، عدد خاصی واجب نیست.

بلند کردن دستها:

ابو هریره روایت می کند رسول الله ﷺ در تکبیر اول دستها را بلند کرد و دست راست را بر چپ و روی سینه نهاد. آلبانی،

شوکانی و ابن حزم نیز فقط در تکبیر اول، بلند کردن دست را سنت دانسته اند.

قرائت:

پس از تکبیر اول، سوره فاتحه همراه سوره ای دیگر خوانده شود، ابن عباس و طلحه چنین عمل کردند و آن را سنت دانستند.

قرائت باید آهسته باشد، چنان که ابو امامه گفت: فاتحه پس از تکبیر اول، آهسته خوانده شود و سپس درود و دعا برای

میت، و در پایان سلام داده شود.

تشییع جنازه

تشییع جنازه و حرکت با آن سنت است؛ ابوبکره می گوید: با رسول الله ﷺ با گامهای تند در تشییع جنازه شرکت کردیم.

رسول الله ﷺ فرمود: هر کس با نیت ثواب در تشییع جنازه شرکت کند تا بر آن نماز خوانده و دفن شود، دو قیراط پاداش

می گیرد؛ هر قیراط به اندازه کوه احد است. اگر پیش از دفن برگردد، یک قیراط نصیبش می شود.

ابوسعید خدری روایت می کند: جنازه اگر نیکوکار باشد، می گوید مرا زودتر ببرید، و اگر ناصالح باشد، ناله می کند. این ناله را

همه جز انسان می شنوند.

مغیره بن شعبه نیز نقل می کند: جلو یا پشت جنازه رفتن، یکسان است.

روزه ی نفل

گفتار یکم: روزه های مستحب

روزه ی شش روز شوال

ابو ایوب انصاری می گوید: رسول الله فرمود: مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ مِنْهُ مِنْ شَوَّالٍ كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ.

هر کس ماه رمضان را روزه بگیرد و شش روز از ماه شوال را بر آن بیفزاید، گویا همه ی سال را روزه گرفته است.

شوکانی: می گوید: از ظاهر حدیث چنین به نظر می رسد که فرق نمی کند که این شش روز دقیقاً پس از ماه رمضان باشد یا در وسط و یا در آخر ماه؛ البته اگر در پی ماه رمضان باشد، بهتر است.

روزه ی نه روز اول ماه ذیحجه

از برخی امهات المومنین روایت است که رسول الله نه روز اول ماه ذیحجه، روز عاشورا و سه روز از هر ماه و هر دوشنبه و پنجشنبه را روزه می گرفت.

روزه ی ماه محرم

ابو هریره می گوید: رسول الله ﷺ فرمود: بهترین روزه پس از ماه رمضان روزه ی محرم و بهترین نماز پس از نمازهای فرض T نماز شب است.

روزه ی ماه شعبان

ابو سلمه می گوید از مادرمان عایشه در مورد روزه ی رسول الله ﷺ پرسیدم؛ وی گفت: ایشان به اندازه ای روزه می گرفت که می گفتیم (این ماه را) تا آخر روزه خواهد گرفت و گاهی چند روز را پیپی می خورد و فکر میکردیم که دیگر روزه نخواهد گرفت و در هیچ ماهی T به اندازه ی ماه شعبان روزه نمی گرفت. همه ی شعبان یا بیشترش را روزه می گرفت.

گفتار دوم روزه های مکروه

روزه ی همیشگی

عبد الله بن عمرو می گوید: به رسول الله ﷺ خبر رسید که من پیپی روزه می گیرم و شبها نماز میخوانم مرا خواست و فرمود: اهم روزه بگیر و هم بخور هم بیدار بمان و هم بخواب چرا که چشمان و بدن و خانواده ات بر تو حقی دارند. گفتم: بیش از این می توانم فرمود: پس روزه ی داود بگیرم چگونه است؟ فرمود: «او یک روز در میان روزه میگرفت و در جنگ به دشمن پشت نمی کرد عرض کردم ای رسول خدا کسی هست که این را برای من متعهد شود؟ رسول الله ﷺ دوباره فرمود: «کسی که تمام عمر را بدون وقفه روزه بگیرد، روزه اش ارزشی ندارد.

روزه گرفتن فقط در روز جمعه

محمد بن عباد می گوید: از جابر پرسیدم آیا رسول الله از روزه گرفتن در روز جمعه منع کرده است؟ گفت: بله. بعضی از راویان این کلمه را نیز افزوده اند فقط در روز جمعه.

اعتکاف

اللَّهُ می فرماید: "وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ" در حالی که در مساجد به اعتکاف نشسته اید، با آنان (همسرانتان) همبستری نکنید.

مادرمان عایشه می گوید: رسول الله ﷺ همواره ده روز آخر ماه رمضان را اعتکاف می نشست تا چشم از دنیا فرو بست و پس از ایشان همسرانش اعتکاف می نشستند.

اعتکاف در مساجد سه گانه در همه اوقات: یعنی در مسجدالحرام، مسجدالاقصی و مسجدالنبی. ابو وائل میگوید حذیفه بن عبدالله بن مسعود گفت: در میان خانه ی خودت و خانه ی ابوموسی به اعتکاف نشسته ای در حالی که میدانی رسول الله فرموده است: الا إعتکاف إلا فی الْمَسَاجِدِ الثَّلَاثِ اعتکاف فقط در مساجد سه گانه درست است. عبدالله گفت: شاید تو فراموش کرده ای با دچار اشتباه شده ای و دیگران به یاد دارند و درست عمل کرده اند.

احکام زکات

جایگاه زکات در دین

زکات یکی از فرائض دین و رکنی از ارکان آن میباشد. چنان که ابن عمر می گوید: رسول الله ﷺ فرمود: اسلام بر پنج چیز بنا شده است: نخست گواهی دادن به اینکه الله ولی یگانه است و جز او، هیچ معبود بر حق وجود ندارد و محمد ﷺ فرستاده ی الله ای است. دوم اقامه ی نماز، سوم دادن زکات، چهارم: ادای حج، پنجم: روزه گرفتن ماه مبارک رمضان.

فضیلت زکات و تشویق جهت ادای آن:

نامگذاری این عبادت به زکات بیانگر فضیلت آن است؛ چرا که زکات به معنای نمو و پاکیزگی می باشد. چنان که الله می فرماید:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (توبه: ۱۰۳)

از اموال آنان زکات بگیر تا ایشان را پاک بداری و بالا میبری و برای آنان دعا و طلب آمرزش کن که قطعاً دعا و طلب آمرزش تو مایه ی آرامش آنان می شود و الله شنوای داناست.

حکم مانعین زکات

زکات از ارکان اسلام و واجب شرعی است. انکار آن کفر، و ترک پرداختش گناه بزرگ است. حاکم شرع می تواند با زور آن را از سرکشان بگیرد.

رسول الله ﷺ فرمود: از هر چهل شتر، یک بچه شتر زکات بدهید؛ و اگر کسی امتناع کند، زکات و نیمی از اموالش گرفته می شود.

زکات حیوانات (شتر، گاو، گوسفند)

گفتار یکم: نصاب شتر

با رسیدن شتر به پنج نفر، زکات آن یک گوسفند است و تا بیست و چهار ادامه دارد. از بیست و پنج، یک ماده شتر یک ساله یا نر دوساله داده می شود. در تعداد بالاتر، به تدریج زکات به شترهای بزرگ تر تبدیل می شود. پس از صد و بیست، در برابر هر چهل شتر یک ماده شتر دوساله، و در برابر هر پنجاه، یک ماده شتر سه ساله زکات داده می شود.

گفتار دوم: نصاب گاو

هر گاه تعداد گاوها به سی راس برسد، یک عدد گوساله ی یک ساله زکات دارد. وقتی تعدادشان به چهل راس برسد، یک گوساله ی دو ساله زکات دارد.

گفتار سوم: بحث جمع و تفریق

نباید حیوانات متفرق را جمع و یا مجموعه ای را متفرق ساخت. گاهی دو شریک صاحب تعدادی گوسفند هستند که زکات بر آنها واجب است؛ آن دو شریک، گوسفندان را تقسیم می کنند و هر کدام، صاحب تعدادی می شود که زکات به آنها تعلق نمی گیرد. گاهی سه نفر به صورت جداگانه، چهل راس گوسفند دارند. آن گاه به خاطر فرار از زکات، باهم شریک شوند و در برابر ۱۲۰ گوسفند، فقط یک گوسفند زکات می دهند.

نباید مامور بیت المال، حیوانات زیر را برای زکات بگیرد:

(الف) پیر و کهنسالی که دندان هایش افتاده است.

(ب) نابینا (ج) نر (ویژه تولید نسل) (د) معیوب (ه) گوسفندی که برای خوردن گوشت پرورش داده شده است.

(س) شیرده (ز) باردار

زکات طلا و نقره

نصاب و سالگرد دو شرط وجوب زکات در طلا و نقره:

علی می گوید: رسول الله ﷺ فرمود: هرگاه دویست درهم داشتی و یک سال بر آنها گذشت پنج در هم آن زکات است. وقتی

بیست دینار (مثقال) داشتی، و یک سال بر آنها گذشت نصف یک دینار را زکات بده

صدقه ی فطر

وجوب صدقه ی فطر:

صدقه ی فطر، بر هر مسلمانی که خوراک یک شبانه روز خود و خانواده اش را داشته باشد واجب است. این عمر به می گوید: رسول الله ﷺ صدقه ی فطر را که یک صاع خرما یا جو است بر هر مسلمان برده آزاد زن مرد کوچک و بزرگ واجب فرمود و دستور داد که پیش از بیرون رفتن مردم به سوی نماز عید آن را پرداخت کنند.

حکمت صدقه ی فطر

ابن عباس می گوید: رسول الله صدقه ی فطر را برای پاک کردن روزه دار از سخنان بیهوده و ناسزا و خوراکی برای بینوایان واجب قرار داد. بنابراین هر کس آن را پیش از نماز عید بدهد به عنوان زکات فطر از او پذیرفته میشود؛ ولی اگر کسی آن را بعد از نماز بدهد به عنوان صدقه نقل از او پذیرفته می شود.

بحث خمس یک پنجم

وجوب خمس در مال غنیمت:

الله می فرماید:

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ (انفال: ۴۱)

بدانید که یک پنجم آنچه در جنگ به غنیمت می گیرید، متعلق به الله پیامبر، خویشاوندان (پیامبر) یتیمان بینوایان و در راه ماندگان است.

گفتار یکم واجب بودن حج

حج در لغت به معنای قصد و آهنگ چیزی نمودن است. چنان که الله و می فرماید:

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا (ال عمران: ۹۷)

او حج آن خانه برای الله بر عهده ی مردمی است که توانایی آن را دارند.

وجوب حج و عمره

بر هر مسلمان بالغ، عاقل آزاد و توانا واجب است که یک بار در عمرش، حج و عمره را ادا کند؛ زیرا الله فرموده است. وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا (ال عمران: ۹۷) او حج آن خانه برای الله بر عهده ی مردمی است که توانایی آن را دارند.

گفتار دوم وجوب تعیین نوع حج با نیت

حج تمتع

آنست که فرد ساکن در بیرون منطقه ی حرم در ماه های حج احرام عمره ببندد وارد مکه شود و عمره اش را به پایان رساند؛ سپس از احرام بیرون آید و منتظر حج بماند. چنین شخصی باید طبق توان خود قربانی ذبح کند.

قرآن

آنست که فرد ساکن در بیرون منطقه ی حرم هم نیت حج کند و هم نیست عمره. سپس وارد مکه شود و در لباس احرام بماند تا اینکه از اعمال حج فارغ گردد. بر چنین فردی فقط یک طواف و یک سعی واجب است.

چنان که این عمر می گوید: رسول الله ﷺ فرمود: هر کس یک جا نیت حج و عمره کنند، یک طواف و یک سعی کفایت می کند تا اینکه یک جا از احرام هر دو بیرون آید.

حج افراد

آن ست که فرد ساکن در بیرون منطقه ی حرم، فقط نیت حج کند و فقط بعد از زدن جمره عقبه، از احرام بیرون آید.

میقات ها:

رسول الله ﷺ برای اهل مدینه، ذو الخلیفه؛ برای شام، جُحفه؛ برای نجد، قَرْنِ منازل؛ و برای یمن، یَلْمَلَم را میقات تعیین فرمود. میقات کسانی که از این نواحی عبور می کنند نیز همین است، اما برای اهل مکه، خود مکه میقات است. ذو الخلیفه دورترین میقات (۴۵۰ کیلومتری)، جُحفه (۱۸۷ کیلومتری) و امروزه جایگزینش رابغ است، قرن منازل و ذات عرق هر دو در ۹۴ کیلومتری، و یلملم در ۵۴ کیلومتری مکه قرار دارند.

گفتار چهارم ممنوعات احرام

پوشیدن لباس دوخته شده، عمامه کلاه، لباس معطر، و موزه

ابن عمر میگوید مردی از رسول الله ﷺ پرسید در حالت احرام، چه لباسی باید پوشید؟ رسول اکرم پاسخ داد محرم، پیراهن شلوار عمامه، کلاه و موزه نپوشد؛ اگر دمپایی نیافت ساق موزه ها را تا زیر قوزک ببرد و بیوشد. همچنین از پوشیدن لباس معطر با نوعی گیاه خوشبو و زعفران، پرهیز کرد.

پرهیز زنان از نقاب زدن و پوشیدن دستکش

عبدالله بن عمریه می گوید: رسول اکرم ﷺ فرمود: زن محرم، نقاب نزند و دستکش نپوشد.

گفتار پنجم آنچه در طواف واجب است

طواف قدوم با طهارت

مادرمان عایشه می گوید: رسول الله ﷺ با ورود به مکه، وضو گرفت و خانه ی کعبه را طواف نمود.

طواف قدوم هفت دور است؛ سه دور اول با رمل و بقیه به صورت عادی

ابن عمر می گوید: رسول الله ﷺ هنگام ورود به مکه سه بار با دویدن و چهار بار با راه رفتن عادی طواف میکرد. سپس دو رکعت می خواند و میان صفا و مروه می دوید.

بوسه زدن بر حجر الاسود:

عمر حجر الاسود را بوسه میزد و می گفت: می دانم که سنگی بیش نیستی و هیچ سود و زیانی به کسی نمی رسانی و اگر نمی دیدم که رسول الله ﷺ بر تو بوسه می زد، من نیز بوسه نمی زدم.

گفتار ششم وجوب سعی میان صفا و مروه

بالا رفتن بر صفا و مروه و دعا کردن در آنجا

جابر می گوید: وقتی رسول اکرم ﷺ بر صفا قرار می گرفت، سه بار تکبیر می گفت و بعد از آن چنین می خواند: «لا اله الا الله وحده لا شریک له، له الملك و له الحمد و هو على کل شیء قَدِير» این را سه بار تکرار می کرد و دعا می نمود. سپس بر مروه نیز چنین می کرد.

گفتار هفتم مناسک حج

صبح روز نهم حرکت به سوی عرفات و خواندن نماز ظهر و عصر، به صورت جمع تقدیم و ایراد خطبه

در روز ترویبه (هشتم ذی الحجه)، به منی رفته و برای حج، تلبیه گفتند. (نیت حج کردند)، پیامبر سواره به آنجا رفت و نماز ظهر عصر، مغرب، عشاء و صبح را برای آنان به امامت داد. سپس کمی منتظر ماند تا خورشید طلوع کرد و دستور داد تا خیمه ای مویی، در نمره برپا کنند. پیامبر روانه شد. قریشیان می پنداشتند که ایشان در مشعر الحرام توقف می کند؛ همچنان که آنان در جاهلیت این کار را انجام می دادند. پیامبر از آنجا عبور کرد تا به عرفه رسید، دید که خیمه را در نمره برپا کرده اند، در آنجا ماند تا خورشید (به طرف مغرب) متمایل شد، سپس دستور داد تا شتر (قصواء) را آماده کنند. قصواء را آماده کردند به "بطن الوادی" رفت و برای مردم خطبه گفت. سپس اذان و اقامه گفته شد و نماز ظهر را خواند. آنگاه اقامه گفته شد و نماز عصر را نیز به جای آورد و میان آن دو نماز دیگری نخواند. سپس بر مرکبش سوار شد تا به موقف رسید روی قصواء را به طرف صخره ها و مقابل (جبل المشاه) رو به قبله کرد؛ همچنان ایستاد تا اینکه خورشید کاملاً غروب کرد.

زمان وقوف در عرفه: از زوال خورشید در روز نهم، تا صبحگاه روز دهم.

گفتار یکم: احکام نکاح

تشویق به ازدواج

عبد الله بن مسعود می گوید: همراه رسول الله ﷺ بودیم که فرمود: «کسی که توانایی ازدواج کردن دارد ازدواج کند. زیرا این کار باعث حفاظت چشم و شرمگاه می شود. و کسی که توانایی ازدواج ندارد روزه بگیرد چرا که روزه شهوت را ناتوان و کنترل می کند.

حرمت ترک ازدواج

سعد بن ابی وقاص می گوید رسول الله ﷺ به عثمان بن مظعون اجازه نداد که ازدواج را ترک کند. اگر اجازه ی چنین کاری به وی می داد، ما نیز خود را عقیم می کردیم.

حضور دو شاهد، شرط صحت نکاح:

مادرمان عایشه می گوید: نکاح، بدون حضور سرپرست و دو شاهد عادل، صحیح نیست. در صورت دو دستگی، حاکم، سرپرست کسی است که سرپرست ندارد.

گفتار دوم: نکاح های حرام

منسوخ بودن نکاح متعه

نکاح متعه، یعنی ازدواج موقت با مدت معین، در آغاز اسلام مشروع بود. چنان که در آیه آمده:

فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ (نساء: ۲۴)

ابن مسعود می گوید در جنگ، پیامبر ﷺ به ما اجازه داد با زنان، در برابر دادن چیزی مانند لباس، ازدواج موقت کنیم و آیه یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتٍ... (مائده: ۸۷) را خواند.

اما علی بن ابی طالب از نهی رسول الله ﷺ از متعه روایت کرده است.

نکاح متعه بعدها در شش موقعیت منسوخ شد: خیبر، عمره قضا، فتح مکه، اوطاس، تبوک و حجه الوداع.

نکاح شغار

ابن عمر میگوید: رسول الله از نکاح شغار منع فرمود. و آن نکاح، این گونه است که دو مرد دختران یا خواهران یکدیگر را مشروط به اینکه مهریه نداشته باشند، به عقد یکدیگر در آورند.

نکاح برده بدون اجازه ی مالک

جابر له می گوید: رسول الله فرمود: هر برده ای بدون اجازه مالکش ازدواج کند، نافرمان محسوب میشود.

جمع بین عمه و برادرزاده یا خاله و خواهرزاده

ابو هریره می گوید: رسول الله فرمود جایز نیست که عمه و برادرزاده یا خاله و خواهرزاده همزمان در نکاح یک فرد باشند.

نکاح محرم

رسول الله ﷺ فرمود: شخص محرم نه نکاح کند و نه کسی را به نکاح کسی در بیاورد.

گفتار سوم احکام مهریه

وجوب پرداخت مهریه

الله ﷻ می فرماید: وَمَاتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَهُ (نساء: ۴)

دو مهریه های زنان را به عنوان هدیه و یک فریضه، خالصانه بدهید

همچنین می فرماید: فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَهُ (نساء: ۲۴)

پس از هر کدامشان که کام گرفتید مهریه اش را باید بپردازید و این فریضه ای (الهی) است.

و نیز می فرماید: وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ (ممتحنه: ۱۰)

و اشکالی ندارد که آنها را به عقد خویش در آورید به شرطی که مهریه هایشان را پرداخت کنید.

باید دانست که مهریه حق زن است و سرپرست زن هیچ حقی در آن ندارد. گرچه برخی از کسانی که چشم طمع به مهریه ی

زن دوخته اند از این سخن شعیب استدلال کرده اند که قرآن فرموده است:

"انی أريد أن أنكح إحدى ابنتي هاتين على أن تأجرني ثمانی حجج"

می خواهم یکی از این دو دخترم را به عقد تو در بیاورم تا در برابر هشت سال برایم کار کنی.

آنها می گویند: در اینجا مهریه به سرپرست زن تعلق گرفته است. در پاسخ باید گفت: این آیه بیانگر حکمی مخصوص دین

شعیب بوده است و ما موظف نیستیم بدان عمل کنیم. در دین ما تصریح شده است که مهریه حق زن است؛ پس نباید این

حق را از او گرفت.

گفتار چهارم: حکم ولیمه (گرد همایی و مهمانی ازدواج)

ولیمه از ولم به معنای جمع شدن است؛ چرا که زن و شوهر با آن در کنار یکدیگر قرار می گیرند.

استحباب ذبح گوسفند یا بیش از آن در ولیمه

انس بن مالک می گوید: چشم رسول الله ﷺ عبد الرحمن بن عوف الله را دید که از او بوی عطر به مشام میرسد. فرمود: چه خبر است؟ عبد الرحمن گفت: ای رسول خدا با زنی در مقابل طلایی به وزن یک خسته خرما ازدواج کرده ام. رسول الله فرمود: مبارکت باد حتی اگر گوسفندی باشد، ولیمه بده.

گفتار پنجم رعایت انصاف بین همسران

حرمت تمایل به یکی از همسران

ابو هریره می گوید: رسول الله فرمود: هر کس دو همسر دارد و به یکی بیشتر از دیگری تمایل داشته باشد، روز رستاخیز در حالی حشر می شود که نصف بدنش خشکیده است.

زفاف زن بیوه سه شبانه روز و دوشیزه هفت شبانه روز

انس می گوید: سنت است که اگر کسی بعد از ازدواج با یک بیوه، با دوشیزه ای ازدواج کرد، هفت روز نزد دوشیزه باشد، سپس نوبت را رعایت کند و اگر بعد از ازدواج با یک بیوه با زن بیوه ای ازدواج کرد، سه شبانه روز نزد همسر جدیدش باشد و بعد از آن نوبت را رعایت کند.

گفتار ششم حقوق زن و شوهر

حقوق زن بر شوهر

همزیستی مسالمت آمیز. الله ﷻ می فرماید: وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ (نساء: ۱۹)

یا آنها به نیکی رفتار کنید

ابو هریره می گوید: رسول الله ﷻ فرمود: زن همانند پهلو است؛ اگر بخواهی آن را راست کنی میشکند و اگر آن را همان گونه رها کنی، می توانی از آن بهره ببری.

او را در عبادت الله یاری دهد، یعنی توحید و عبادت ها را به او بیاموزد. چنان که الله فرموده است.

يَتَّيِّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْجِبَارَةُ (تحریم: ۱۶)

ای مومنان خود و نزدیکانتان را از آتشی که هیزم آن مردم و سنگها هستند، حفظ کنید.

بحث طلاق

گفتار یکم مباح بودن طلاق و احکام آن

طلاق در لغت به معنای باز کردن گره رها کردن و بخشندگی می باشد. و در اصطلاح شرعی به معنای باز کردن عقد ازدواج است. امام الحرمین خانه می گوید: کلمه ی طلاق از اصطلاحات دوران پیش از اسلام است که در اسلام نیز تایید شد.

مشروعیت طلاق

الله می فرماید: الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحُ بِإِحْسَنٍ (بقره: ۲۲۹)

اطلاق رجعی دوبار است. پس باید همسران را به خوبی نگه دارید و یا به نیکی رهاش کنید.

گفتار دوم چگونگی وقوع طلاق

طلاق با کنایه گویی

اگر کسی با کلمه ای کنایه آمیز قصد طلاق داشته باشد طلاق واقع می شود. چنان که مادرمان عایشه می گوید: رسول الله با بنت الجون ازدواج کرد و هنگامی که بر او وارد شد آن زن گفت از تو به الله پناه می برم. رسول الله ﷺ فرمود: به پناهگاه بزرگی پناه جستی نزد خانواده ات برگرد. یعنی با این کلمه او را طلاق داد.

در حدیث مشهور تخلف کعب بن مالک از غزوه ی تبوک آمده است که رسول الله به او دستور داد تا از همسرش کناره گیری کند. کعب پرسید: آیا او را طلاق دهم. رسول الله فرمود: خیر؛ فعلاً از او جدا شو. کعب به همسرش گفت: نزد خانواده ات برگرد. این دو روایت بیانگر این مطلب هستند که برخی از جملات به نیت گوینده بستگی دارد؛ اگر قصد طلاق را داشته باشد طلاق است و گرنه خیر.

بحث خلع

خلع الثوب، یعنی در آوردن لباس. از آنجا که زن و شوهر لباس یکدیگرند، جدا شدن آنها را خلع نامیده اند. خلع در واقع به معنای جدا شدن مرد از زن در ازای دریافت مقداری پول می باشد. چنان که قرآن می فرماید:

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يَقِيَمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ (بقره: ۲۲۹).

اگر نگران این بودید که زن و مرد حدود الهی را رعایت نکنند، برایشان ایرادی ندارد که زن فدیة بدهد.

بحث ایلاء

ایلاء در لغت به معنای سوگند خوردن است. در اصطلاح شرعی یعنی، به معنای سوگند بر خودداری از همبستری با زن میباشد.

مدت ایلاء

حداکثر چهار ماه است. اگر مدت کمتری را سوگند خورده باشد، باید همین مدت کمتر را صبر کند سپس رجوع نماید. چنان که مادرمان ام سلمه می گوید: رسول الله سوگند خورد که مدت یک ماه نزد همسرانش نرود آنگاه پس از سپری شدن بیست و نه روز نزد آنان رفت به ایشان گفتند سوگند خوردی که تا یک ماه نزد آنها نروی؟ فرمود این ماه بیست و نه روز است.

بحث ظاهر

«ظاهر» از «ظهر» به معنای پشت گرفته شده است. زیرا مرد به همسرش می گوید: تو برای من مانند پشت مادرم هستی.

کفاره ی ظاهر

الله در سوره ی مجادله می فرماید:

وَالَّذِينَ يَظْهَرُونَ مِنْ نُسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مَنْ قَبْلَ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكَ تَوَعُّظٌ بِهِ، وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ
فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتِّينَ مَسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ،
وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ (مجادله: ۴-۳)

و کسانی که زنانشان را ظاهر می کنند سپس از آنچه گفته اند پشیمان می شوند باید پیش از آنکه با یکدیگر همبستر شوند بنده ای را آزاد کنند. این حکمی است که بدان پند داده میشوید و الله به آنچه انجام می دهید، آگاه است و آن کس که بر آزاد کردن بنده دسترسی ندارد، باید پیش از تماس با زن خود دو ماه پیاپی روزه بدارد و هر که نتواند باید شصت بینوا را خوراک دهد. این حکم برای آن است که به الله و فرستاده ی او ایمان بیاورید و این است حدود الله و کافران را عذابی دردناک است.

بحث لعان

لعان: هنگامی که زن از طرف شوهرش متهم به زنا باشد، هر یک از زوجین، چهار سوگند ادا میکنند. چهار سوگند متضمن نفرین الهی از طرف شوهر و چهار سوگند با مفهوم غضب الهی از طرف زن. سوگند مرد باعث دفع حد تهمت، و سوگند زن باعث دفع حد زنا از وی می باشد.

نوزاد زوج متلاعن

به مادرش تعلق میگیرد چنان که ابن عمر میگوید: رسول الله ﷺ پس از سوگند دادن زن و شوهر، آنها را از یکدیگر جدا کرد و نوزاد را به مادرش داد.

کتاب بیوع: انواع معاملات حرام

مشروعیت داد و سند

الله می فرماید: وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا (بقره: ۳۷۵)

الله، داد و ستد را حلال و ربا را حرام قرار داده است.

همچنین فرموده است: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ (نساء: ۲۹)

ای مومنان مالهایتان را در میان خود به ناحق نخورید؛ مگر اینکه تجارتي بوده و با رضایت باشد.

پرهیز از فریب کاری در معامله:

ابوهریره می گوید: رسول الله فرمود: " مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السَّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا وَ مَنْ غَشَا فَلَيْسَ مِنَّا " "کسی که بر ما سلاح بردارد یا ما را فریب دهد، از ما نیست".

حرمت فروش شراب، مردار، خوک و بت:

جابر بن عبدالله میگوید: از رسول الله شنیدم که در سال فتح مکه فرمود: الله و رسولش، خرید و فروش شراب، بت، مردار و خوک را حرام کرده اند.

فروش خون

ابو جحیفه میگوید پدرم را دیدم غلامی خرید که شغلش حجامت بود. و دستور داد تا ابزار حجامت او را بشکنند. از پدرم علت آن را پرسیدم گفت: رسول خدا ﷺ از قیمت فروش سگ، از مزد حجامت، از خال کوبیدن، خوردن ربا و دادن آن، منع فرموده و کسی را که تصویر میکشد، لعنت کرده است.

بحث ربا

معاملات ربوی حرام و جزو گناهان کبیره است

چنان که الله می فرماید: وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا (بقره: ۲۷۵)

الله داد و ستد را حلال و ربا را حرام کرده است.

همچنین می فرماید: يَتَّيِّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ (بقره: ۲۷۹)

ای مومنان از الله بترسید و آنچه از ربا باقی مانده است، فرو گذارید؛ اگر مومن هستید. پس اگر چنین نکردید بدانید که به جنگ با الله و پیغمبرش برخاسته اید و اگر توبه کردید اصل سرمایه هایتان از آن شماس؛ نه ستم می کنید و نه به شما ستم می شود.

اختیار فسخ معامله

وجوب بیان عیب جنس

عقبه بن عامر می گوید: شنیدم که رسول الله ﷺ فرمود: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَحِلُّ مُسْلِمٍ بَاعَ مِنْ أَخِيهِ بَيْتًا فِيهِ عَيْبٌ إِلَّا بَيَّنَّهُ لَهُ».

مسلمان برادر مسلمان است و برای هیچ مسلمانی روا نیست که چیز معیوبی به برادرش بفروشد؛ مگر اینکه عیب آن را بیان نماید.

عداء بن خالد بن هوذه می گوید: رسول الله ﷺ برایم چنین نوشت: این (قولنامه) چیزی است که عداء بن خالد از محمد رسول الله، خریده است: غلام یا کنیزی سالم و بی عیب و ..... .

خیار مجلس:

تا زمانی که خریدار و فروشنده در مجلس معامله حضور دارند، می توانند معامله را فسخ کنند.

ابن عمر می گوید: رسول الله ﷺ فرمود: دو طرف معامله تا از هم جدا نشده اند، معامله منعقد نشده است. جز معامله ای که یکی از آنها برای خود حق اختیار شرط کند.

بیع سلم

(معامله ی کالایی تعریف شده و معین که قرار است بعداً تحویل مشتری داده شود)

شرایط بیع سلم

الف- جنس کالا، مقدار و کیفیت آن مشخص شود.

ب- امکان تحویل گرفتن آن در زمان مقرر وجود داشته باشد.

بحث شفعه

شفعه آن است که شریکی سهم شریکش را با قیمتی که دیگران می خرند، خریداری کند.

سبب شفعه شراکت است:

جابر می گوید: رسول الله حق شفعه تا زمانی است که هنوز تقسیم نشده است. قرار داد؛ اما همین که حدود مشخص شود و راه ها از هم جدا باشند، شفعه ای در کار نیست.

بعد از تقسیم، حق شفعه ساقط میشود. دلیلش حدیثی است که بیان گردید. شریک بدون اطلاع دادن شریک دیگر خود حق فروش ندارد

بحث ودیعه (امانت) و عاریه**تعریف ودیعه**

ودیعه در لغت به معنای متروکه و هر چیزی است که یک شخص نزد شخص دیگری برای نگهداری بگذارد.

حکم ودیعه:

هر گاه کسی خواست چیزی را نزد برادرش امانت بگذارد، اگر توانایی حفاظت از آن را دارد، مستحب است که بپذیرد؛ چرا که همکاری در نیکی و تقوا به شمار می رود. وقتی صاحب کالا امانتش را خواست، واجب است که امانتدار بی درنگ امانت را برگرداند؛

تعریف عاریه:

فقها گفته اند: عاریه بدین معناست که کسی منافع مالش را بدون دریافت عوض، به کسی بسپارد.

حکم عاریه: عاریه دادن مستحب است؛**بحث عتق آزادی برده****تعریف عتق**

عتق در شریعت بدین معناست که مالک به اختیار خود از حقی که بر برده اش دارد بگذرد و او را آزاد نماید.

جواز آزاد ساختن مشروط:

سفینه می گوید: برده ی ام سلمه بودم. ایشان گفت: تو را به شرطی آزاد می کنم که تا زنده ای در خدمت رسول الله باشی. گفتم: اگر چنین ظرطی هم نگذاری، باز هم تا زنده ام لحظه ای رسول الله را ترک نخواهم کرد. آن گاه مرا آزاد نمود.

تعریف وقف

وقف از کارهای نیک و پسندیده ای است که پیش از اسلام کسی آن را نمی شناخت. رسول الله آن را رایج کرد؛ چرا که وقف مزایایی دارد که صدقات، فاقد آن مزایا می باشد. چه بسا انسانها اموال زیادی در راه الله اتفاق می نمایند که بعد از اتمام آنها فقیران و بینوایان دوباره نیاز پیدا میکنند یا اینکه فقرای دیگری می آیند و محروم می مانند. پس هیچ مالی برای بینوایان و مسافران در راه مانده به اندازه ی وقف سودمند نیست. چرا که آنها همواره از منافع مال وقف بهرمنند میشوند و خود مال وقف همچنان در مالکیت واقف خواهد ماند.

تعریف وکالت:

با واو مکسور و مفتوح، آن است که شخص به جای خود، شخص دیگری را به طور مطلق یا مقید، برای انجام کاری بگمارد.

مشروعیت وکالت: وکالت مشروعیت خود را از کتاب، سنت و اجماع می گیرد.

تضمین و کفالت

حکم کسی که کفالت شخص زنده یا مرده ای را به عهده میگیرد: بر کسی که ضمانت زنده یا مرده ای را میکند واجب است که صاحب حق حقش را خواست آن را بدهد.

ابو امامه میگوید از رسول الله شنیدم که فرمود: الله و حق هر صاحب حقی را مشخص کرده است. پس وصیت برای وارث جایز نیست و زن حق ندارد، چیزی از داراییهای همسرش را بدون اجازه به کسی بدهد. گفتند ای رسول خدا! حتی نمی تواند به کسی خوراک بدهد؟ رسول الله فرمود: آری خوراک از بهترین مالهای ماست. سپس فرمود: "امانت را باید برگردانید. حیوانی را که بخاطر استفاده از شیرش به کسی بخشیده اند، باید به صاحبش برگردانید و قرض را باید ادا کنید و کفیل، ضامن است. اگر کسی فقط ضامن احضار و تحویل دادن خود شخص شده است باید چنین کند وگرنه مجبور به پرداخت بدهی های او می باشد.

تعریف سوگند

«ایمان» جمع کلمه ی «یمین» و به معنای دست راست می باشد؛ زیرا عرف بر این بود که هنگام سوگند خوردن و پیمان بستن دو طرف با هم دست می دادند. در اصطلاح شرعی یمین یعنی تأکید کردن چیزی با نامی از نام های الله یا صفتی از صفاتش.

سوگند خوردن به نام ها و صفات الله:

ابن عمر می گوید: رسول الله ﷺ با این کلمات سوگند یاد می نمود: لا وَ مُقَلَبِ الْقُلُوبِ نه، به مقلب القلوب سوگند در جای دیگر می گوید رسول الله ﷺ سپاهی را به سرپرستی اسامه بن زید آماده ی حرکت نمود. عده ای از مردم به فرماندهی اسامه ایراد گرفتند. رسول الله برخاست و فرمود: اگر امروز به فرماندهی او ایراد میگیرید دیروز به فرماندهی پدرش ایراد می گرفتید؛ ولی به الله سوگند که او شایستگی فرماندهی را دارد.

حرمت سوگند خوردن به غیر الله:

ابن عمر بن می گوید: باری رسول الله شنید که عمر به پدرش سوگند می خورد. رسول الله ﷺ فرمود: الله شما را از سوگند خوردن به پدرانتان منع فرموده است. پس هر کس می خواهد سوگند بخورد یا به نام الله. سوگند. یاد کند یا سوگند نخورد.

تعریف نذر

نذر جمع نذر و به معنای ترساندن است.

راغب می گوید نذر یعنی واجب کردن چیز غیر واجب، به خاطر یک پیشامد.

مشروعیت نذر

اللَّهُ می فرماید: وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِّنْ نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِّنْ نَّذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ (بقره: ۲۷۰)

او هر هزینه ای را که می پردازید با هر نذری را که بر عهده می گیرید.

بی گمان الله آن را می داند.

همچنین فرموده است: ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلِيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلِيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ (حج: ۲۹).

بعد از آن باید آلودگی ها را از خود بزدایند و به نذرهای خویش وفا کنند و خانه ی قدیمی (کعبه) را طواف نمایند.

الله کسانی را که به نذر خویش عمل میکنند ستوده و فرموده است.

يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَتَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا (انسان: آیه ۷)

به نذرشان عمل می کنند و از روزی که بدی آن فراگیر است، می ترسند.

تعریف ذبح: ذبح یعنی ریختن خون با بریدن دو رگ بزرگ اطراف حلقوم

ابزاری که ذبح کردن با آن درست است

رافع بن خدیجه می گوید: یکی از شتران مال غنیمت فرار کرد. برای گرفتنش سعی و تلاش بسیاری کردیم؛ اما کسی نتوانست

آن را بگیرند. تعداد اسبانمان کم کم بود. از این رو شخصی یک تیر به سوی شتر فراری پرتاب کرد و آن را از پای درآورد. سپس

رسول الله فرمود: برخی از این چهارپایان وحشی میشوند. هرگاه حیوانی از دست شما رم کرد با آن چنین کنید عرض کردم

احتمالاً فردا با دشمن روبرو می شویم و اکنون با خود چاقو نداریم آیا آن را با نی ذبح کنیم؟ رسول الله ﷺ فرمود: با هر چیزی

که خون را جاری سازد، ذبح کنید نام الله را بر آن بگویید و از آن بخورید اما دندان و ناخن را نخورید؛ چرا که دندان استخوان

است و ناخن چاقوی حبشی هاست.

چگونگی ذبح جنین: جنینی که در شکم حیوان است، با ذبح کردن مادرش حلال است.

نوشیدنی ها: هر چیز مست کننده در حکم شراب و حرام است.

ابن عمر می گوید: رسول الله فرمود: هر چیز مست کننده (در حکم) شراب و حرام است.

حرمت مست کننده چه کم باشد چه زیاد:

یعنی آنچه که مقدار زیادش مست کننده است مقدار اندکش نیز حرام است؛ چنانکه مادرمان عایشه ها می گوید از رسول

الله ﷺ شنیدم که فرمود: هر چیزی که زیادش مست کننده باشد، پری یک کف از آن حرام است.

حکم مایعات پس از افتادن نجاست در آن

اگر نجاستی داخل مایعات بیفتد خوردن آن مایعات حلال نیست؛ اما اگر درون چیز جامدی بیفتد، فقط همان قسمتی که با

آن برخورد داشته است برداشته شود و خوردن بقیه اشکالی ندارد.

ضیافت (مهمانی)

وجوب مهمان نوازی تا سه روز و استحباب آن بعد از سه روز

ولی مهمان نباید برای میزبان ایجاد مزاحمت کند. ابو شریح عدوی می گوید: با گوش های خود شنیدم و با چشمان خود دیدم که رسول الله ﷺ فرمود: هر کس به الله و روز واپسین ایمان دارد باید جایزه ی مهمانش را بدهد. پرسیدند: جایزه اش چیست؟ فرمود: یک شبانه روز جایزه ی او سه شبانه روز مهمانی او و افزون بر آن صدقه است.

تعریف قربانی

حیوانی که در روز نحر دهم ذیحجه و در ایام تشریق، به خاطر کسب ثواب، ذبح می شود.

مشروعیت قربانی

عطا بن یسار می گوید: از ابو ایوب انصاری پرسیدم آیین قربانی در زمان رسول الله چگونه بود؟ گفت: مرد یک گوسفند از طرف خود و خانواده اش ذبح می کرد. و از آن می خوردند و به دیگران نیز می دادند تا اینکه مردم در قربانی کردن تفاخر ورزیدند و کار به جایی رسیده که شما می بینید.

حکم قربانی

بر کسی که توانایی داشته باشد واجب است. چنانکه محنف بن سلیم می گوید: ما با رسول الله ﷺ در عرفات بودیم که ایشان فرمود: ای مردم سالانه بر هر خانواده، یک قربانی لازم است.

همچنین ابو هریره می گوید: رسول الله ﷺ فرمود: هر کس توانایی قربانی دارد و قربانی نکند، به مصلاهی ما نزدیک نشود.

وجوب پوشاندن شرمگاه در جمع و در خلوت

بهز بن حکیم به نقل از پدرش و او از جدش می گوید: از رسول الله در مورد پوشانیدن عورت (شرمگاه) پرسیدم؛ فرمود: شرمگاهت را جز از همسرت، بیوشان گفتم؛ اگر چند نفر با یکدیگر بودیم چه کنیم؟ فرمود تا میتوانی سعی کن کسی عورتت را نبیند. گفتم: اگر تنها بودم؟ فرمود: الله ﷻ بیش از دیگران شایسته است که مردم از او شرم کنند.

حرمت لباس زربافت و ابریشم برای مردان

عمر بن خطاب می گوید: رسول الله ﷺ فرمود: لباس ابریشمی نپوشید؛ چراکه هر کس در دنیا بپوشد، در آخرت از آن محروم می گردد.

جواز مقدار چهار انگشت ابریشم برای مردان

ابو عثمان می گوید در آذربایجان بودیم که عمر در نامه ای نوشت: رسول الله ﷺ از پوشیدن ابریشم جز این مقدار منع کرده است. در اینجا راوی انگشت میانه و اشاره را نشان داد و گفت: رسول الله چنین کرده است.

در روایتی آمده است: رسول الله ﷺ از پوشیدن ابریشم، جز به اندازه ی دو یا سه یا چهار انگشت منع کرده است.

تعریف وصیت

یعنی وصل کردن چیزی؛ زیرا وصیت کننده چیزی را که در زمان زندگی اش دارد به بعد از مرگش وصل می کند.

وصیت در اصطلاح شرعی یعنی انسان کالا پول یا منفعتی را به شخصی هدیه کند تا پس از مرگش آن شخص دوم مالک آن شود.

حکم وصیت

وصیت کردن برای کسی که مال قابل وصیتی دارد واجب است. الله ﷻ فرموده است.

كَتَبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ (بقره: ۱۸۰)

ابر هر کدامتان که مرگش فرا رسد و مالی از خود به جای گذاشت، فرض است که در مورد والدین و خویشاوندان به طور شایسته وصیت نماید. این حق است بر پرهیزگاران.

همچنین عبد الله بن عمر روایت میکند که رسول الله ﷺ فرمود: برای مسلمانی که مالی دارد و باید درباره آن وصیت کند جایز نیست که بدون نوشتن وصیت ریال دو شب پیاپی بر او بگذرد.

وصیتی که به زبان کسی باشد حرام است: زیرا الله و فرموده است: (غیر مَضَارِ) (نساء: ۱۲)

یعنی وصیتی که منجر به زبان کسی نباشد. (ص ۵۶۷)

تعریف فرائض

جمع فريضه و به معنای اندازه است. الله می فرماید: فَيُصْفُ مَا فَرَضْتُمْ (بقره: ۲۳۷)

نصف آنچه تعیین کرده اید.

فرض در اصطلاح شرعی به معنای اسهم تعیین شده برای وارث است.

اسباب سه گانه ی ارث:

الف) نسب الله می فرماید: وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ (احزاب: ۶)

و برخی از خویشاوندان نسبت به برخی دیگر در کتاب الله، شایسته ترند.

ب) ولاء پیوندی که با آزاد کردن برده ایجاد می شود.

چنانکه این عمر می گوید: رسول الله ﷺ فرمود: «ولاء، پیوندی همانند نسب است که قابل فروش و تهیه کردن نیست.

ج) نکاح الله فرموده است: وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ (نساء: ۱۲)

نصف دارایی که همسرانتان به جا می گذارند از آن شماست.

موانع سه گانه ارث:

الف) قتل: (موروث توسط وارث)

ب) اختلاف درین (میان وارث و موروث)

ج) بردگی.

عول:

عول یعنی افزایش تعداد سهام و کم کردن مبالغ آن. این در صورتی است که تعداد ذوی الفرض زیاد باشد. بگونه ای که همه

مال را عده ای تصاحب نمایند و بقیه دست خالی بمانند. بنابراین چاره ای جز این نیست که اصل مساله را افزایش دهیم و

سهام هر یک از افراد را کمتر کنیم تا هیچ کس محروم نماند.

محرومیت ها

مراد از محرومیت ها مواردی است که فرد از ارث محروم می گردد. به دلیل قتل و غیره

انواع محرومیت ها:

محرومیت بر دو نوع است: ناقص و کامل محرومیت ناقص کم شدن سهم یکی از وارثان به دلیل وجود وارث دیگر و این در مورد پنج شخص صدق می کند که عبارت اند از:

۱- سهم شوهر از نصف به یک چهارم در صورت وجود فرزند.

۲- سهم زن از یک چهارم به یک هشتم در صورت وجود فرزند.

۳- سهم مادر از یک سوم به یک ششم در صورت وجود فروعی برای میت.

۴- دختر پسر

۵- و خواهر پدري

و محرومیت کامل عبارت است از محروم ماندن شخصی از همه میراث به خاطر شخص دیگر مانند محروم شدن برادر در صورت وجود فرزند میت. لازم به یادآوری است که این حرمان کلی به هیچ وجه شامل افراد زیر نمیشود پدر، مادر، فرزندان و همسر. (مگر در صورت قتل و اختلاف دین)

محرومیت کامل بر دو اساس پایه ریزی شده است:

الف- هر کسی که با شخص دیگری خویشاوند میت می شود با زنده بودن آن شخص ارث نمی برد مانند نوه ی میت که با بودن پدر یا مادر خویش ارث نمی برد.

ب- در این تقسیم خویشاوند نزدیک قوی بر خویشاوند دورتر و ضعیف ترجیح داده میشود یعنی فرزند باعث محرومیت برادر میت میشود و برادر حقیقی باعث محرومیت برادر ناتنی می گردد.

کتاب حدود

تعریف حدود

حدود جمع حد و به معنای پیشگیری است و در اصطلاح به مجازات های شرعی گفته می شود که برای جلوگیری از ارتکاب برخی گناهان تعیین شده است.

حد زنا

حد زناکاری که همسر ندارد: اگر فرد زناکار مجرد باشد، حد او یکصد تازیانه و یکسال تبعید است. چنانکه الله می فرماید:

الرَّانِيهِ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةً جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابُهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (نور: ۲)

به هر یک از مرد و زن زناکار یکصد تازیانه بزنید و باید گروهی از مومنان هنگام تنبیه آنان حاضر باشند. همچنین ابو هریره می گوید: رسول الله در مورد فرد زناکار مجرد، یک سال تبعید همراه با تازیانه حکم داد.

حد زناکار دارای همسر: چنین فردی باید یکصد تازیانه بخورد سپس سنگسار شود. چنانکه عباده بن صامت می گوید: رسول الله ﷺ فرمود از من احکام دینتان را یاد بگیرید. این جمله را دوبار تکرار نمود و فرمود: الله برای هر چیزی راهی گذاشته است حد زناى فرد بدون همسر یکصد تازیانه همراه با یکسال تبعید و حد زناى فرد همسر دار، یکصد تازیانه و سنگسار است.

حد عمل لواط:

حد این عمل ننگین کشتن است؛ فرقی نمی کند که مرتکب آن، مجرد باد یا متاهل.

حد محاربه و راهزنی

محاربه یعنی شورش عده ای از مسلمانان برای ایجاد بی نظمی و خونریزی و غارت اموال و آبروریزی و از بین بردن محصولات کشاورزی به قصد تضعیف دین اخلاق و نظم قانون.

حد محاربه

حد محاربه، کشتن و اعدام یا قطع یک دست و یک پا است. الله می فرماید:

إِنَّمَا جَزَاؤُا الَّذِيْنَ يَحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (مائده: ۳۲)

کیفر کسانی که با الله و پیامبرش می جنگند و در روی زمین دست به فساد می زنند، این است که کشته شوند یا به دار زده شوند یا دست و پای آنان در جهت عکس یکدیگر بریده شود و یا اینکه از جایی به جایی تبعید کردند و یا زندانی شوند. این رسوایی آنان در دنیا است و در آخرت مجازات بزرگی در پیش دارند.

کسانی که مستحق قتل می باشد:

کافر حربی: یعنی کافری که در حال جنگ با مسلمانان است.

مرتد از اسلام که شامل ساحر و کاهن نیز می باشد.

ناسزاگو به الله ولی پیامبر و اسلام

زندیق کسی که به ظاهر مسلمان و در باطن کافر است. هنگامی که علیه دین الله سخن بر زبان بیاورد.

محارب   زناکار   لواط کار

کتاب قصاص

دلیل وجوب قصاص

الله می فرماید: كَتَبَ عَلَیْكُمْ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ (بقره: ۱۷۸)

الله قصاص خون گشته شدگان را بر شما واجب کرده است.

همچنین می فرماید: وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَیْوةٌ یُنْأَوِلُ الْأَلْبَابِ (بقره: ۱۷۹)

ای خردمندان در قصاص برای شما حیاتی نهفته است.

قصاص از چه کسی گرفته میشود؟

واجب است از قاتلی که اهل تکلیف بوده و از روی اختیار و عمد، کسی را کشته است، قصاص گرفته شود. به دلیل آیات و احادیثی که پیشتر بیان گردید.

انواع قتل:

الف) قتل عمد: قاتل با ابزاری کشنده، کسی را بکشد.

ب) شبهه عمد: قاتل به قصد زدن شخصی با ابزاری که معمولاً کشنده نیست، کسی را می کشد.

ج) قتل اشتباه: قاتل قصد کشتن یا زدن مقتول را نداشته باشد، ولی به اشتباه کشته شود.

تعریف دیه

به مالی گفته می شود که در اثر یک جنایت پرداخت آن به فردی که در حقش جنایت انجام گرفته است واجب میشود. آن را «عقل نیز نامیده اند. چرا که عقل یعنی بستن ساق شتر و در آن زمان قاتل شترانی را که به عنوان خون بها باید می داد، با خود می برد و جلوی خانه ی سرپرستان مقتول می بست.

مقدار خون بهای مرد

خونبهای مرد مسلمان یکصد نفر شتر یا دویست گاو و یا دوهزار رأس گوسفند و یا یک هزار دینار و یا دوازده هزار درهم و یا دویست قواره پارچه است.

چنانکه رسول الله فرموده است هر کس از روی خطا کشته شود، خونبهایش یکصد نفر شتر سی ماده شتر یکساله و سی ماده شتر دو ساله و سی ماده شتر سه ساله و ده شتر نر دو ساله میباشد.

رسول الله معادل این تعداد شتر را از طلا و نقره بر شهرنشینان مقرر نمود. چنانکه در زمان ایشان قیمت این تعداد شتر از چهارصد تا هشتصد دینار بود.

همچنین دیه را بر صاحبان گاو دویست گاو و بر صاحبان گوسفند دوهزار رأس گوسفند تعیین نمود.

ضمناً دیه در حکم میراث است و در میان کسانی که از میت ارث میبرند، تقسیم می شود. هر چه از سهم آنها اضافه باشد به خویشاوندان پدری میت تعلق می گیرد.

دیه ی مغلظه

یکصد نفر شتر که چهل نفر آنها آبستن باشند چنانکه رسول الله در فتح مکه فرمود: آگاه باشید که همه ی رسمهای خونهای زمان جاهلیت را نادیده گرفتم؛ مگر آب دادن حجاج و سرپرستی خانه ی کعبه. سپس افزود دیه ی قتل خطا و شبهه عمد که با تازیانه و عصا صورت گرفته است، یکصد نفر شتر است که باید چهل نفر از آنها آبستن باشند.

دیه زن

دیه زن نصف دیه مرد است. همچنین دیه اعضا و زخم های زن نصف دیه اعضا و زخم های مرد است. مگر اینکه در حد یک سوم دیه و کمتر باشد.

❖ فصل دوم: جزوه آموزشی آشنایی با فقه حنفی

آشنایی با فقه حنفی

مقدمه

فقه، مجموعه‌ای از قوانین حیات‌بخش الهی است که برای سامان‌دهی زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها از سوی خداوند توسط انبیاء فرستاده شده است. در اسلام، علم فقه جایگاهی والا دارد. چنان‌که خداوند در قرآن می‌فرماید:

«فَلَوْ لَا نَفَرْنَا مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ... لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ» (توبه: ۱۲۲)؛ یعنی مؤمنان باید گروهی را برای تفقه در دین اختصاص دهند.

رسول الله ﷺ نیز فرمود: «هرگاه خداوند برای کسی خیر بخواهد، او را در دین فقیه می‌گرداند» و نیز فرمود: «هر چیزی را پایه‌ای است و پایه‌ی دین، فقه است».

فقیهان اسلام، با تکیه بر منابع اصیل مانند قرآن و سنت، به سؤالات گوناگون فردی و اجتماعی مسلمانان پاسخ داده و فقه اسلامی را زنده، پویا و متناسب با نیازهای روز نگه داشته‌اند. طبیعی است که در مسیر این پویایی، اختلاف نظرهایی نیز میان اهل علم پدید آمده و منجر به شکل‌گیری مکاتب فقهی مانند حنفی، شافعی و... شده است.

بی‌شک، عرضه‌ی فقه اسلامی در قالب منظم و آموزشی مذاهب فقهی، از مؤثرترین روش‌های انتقال این دانش در عصر حاضر است. کتاب درسی «آشنایی با فقه حنفی» برای دوره تمهیدی جامعه المصطفی ﷺ واحد گرگان تهیه شده و با بهره‌گیری از منابع معتبر همچون مختصر الوقایه، القدوری و فتاوی عالمگیری تدوین یافته است.

در نگارش این کتاب، با توجه به سطح زبان فارسی دانش‌پژوهان، اصل بر ساده‌نویسی و وضوح مطالب بوده و از طرح اصطلاحات دشوار فقهی پرهیز شده است. کتاب شامل شصت درس بوده و با جدول‌بندی دقیق، روشی نوین و آموزشی ارائه می‌دهد. اصلاحات علمی احتمالی نیز با مشارکت اهل علم مورد انتظار است.

۱- جایگاه احکام در اسلام

اسلام، آخرین و کامل‌ترین دین الهی است که همه برنامه‌های آن مطابق فطرت و مصلحت انسان‌هاست. جامعه‌ای که قوانین اسلام در آن اجرا شود، جامعه‌ای ایده‌آل خواهد بود.

برنامه‌های اسلام در سه بخش اصلی ارائه شده‌اند:

۱. **اصول دین:** باورهای اعتقادی درباره مبدأ، معاد، نبوت، ملائکه و... که علم کلام به تبیین آن می‌پردازد.
  ۲. **فروع دین یا احکام شرعی:** شامل دستورهای عملی در تمام جنبه‌های زندگی، که علم فقه متصدی آن است.
  ۳. **اخلاق:** اصول رفتاری برای پرورش روح و روان انسان، که علم اخلاق راه‌های آراسته شدن به صفات نیک را بیان می‌کند.
- این نوشتار به بررسی فروع دین بر اساس فقه حنفی می‌پردازد.

علم فقه

با توجه به اهمیت احکام اسلامی، علم ویژه‌ای به نام "فقه" پدید آمده که از گسترده‌ترین و قدیمی‌ترین علوم اسلامی است و از آغاز اسلام تاکنون پیوسته در حوزه‌های دینی تدریس شده است.

فقه، همه شئون زندگی بشر را در بر می‌گیرد؛ از مسائل عبادی گرفته تا حقوق اساسی، مدنی، خانوادگی، جزایی، سیاسی و اداری که در ابواب مختلف فقه اسلامی بررسی می‌شود.

فقه‌ها و علمای بسیاری در این عرصه ظهور کرده و آثار ارزنده‌ای پدید آورده‌اند که جایگاه والای این علم را در تمدن اسلامی نشان می‌دهد.

امام ابو حنیفه رحمه‌الله در یک نگاه

با توجه به تدوین این نوشتار بر پایه فقه حنفی، آشنایی اجمالی با شخصیت امام ابو حنیفه رحمه‌الله ضروری است.

۱. اسم و نسب:

نام ایشان نعمان بن ثابت، مشهور به ابو حنیفه، ملقب به "امام اعظم" و "سراج الأئمه" است. در سال ۸۰ هجری قمری در کوفه و در خانواده‌ای دیندار به دنیا آمد.

بر اساس برخی نقل‌ها، جدّش زوطی از بلخ و اسیر در فتوحات خراسان بود که پس از گرویدن به اسلام، آزاد شد. برخی دیگر مرزبان را جد او دانسته‌اند که از حضرت علی کرم‌الله وجهه دعای خیر گرفت.

۲. اساتید:

استاد ویژه‌اش حماد بن ابی سلیمان بود که ۱۸ سال نزد او تحصیل کرد. شمار استادان امام به چهار هزار نفر می‌رسد، شامل ۷ صحابه و ۳۹ تابعی. از جمله اساتید: سالم بن عبدالله بن عمر، ابراهیم نخعی، ایوب سختیانی و دیگران.

۳. شاگردان برجسته:

ابو یوسف، محمد حسن شیبانی و زفر بن هذیل، از شاگردان مهم او هستند که مکتب فقهی‌اش را گسترش دادند.

۴. آثار:

برخی آثار منسوب به او: الفقه الأكبر، العالم والتعلم، الوصیه و چندین وصیت‌نامه و رساله در ایمان و مباحث کلامی.

۵. شهادت و محل دفن:

در سال ۱۵۰ هجری، خلیفه منصور او را به علت نپذیرفتن قضاوت زندانی و تحت شکنجه به شهادت رساند. در مقبره خزیران بغداد دفن شد. امروز، محل دفنش در منطقه "اعظمیه" بغداد قرار دارد.

۲- اقسام حکم و راه به دست آوردن آن

تقسیم احکام

در اسلام، هر عمل انسانی دارای حکمی خاص است:

۱. فرض: ثابت با دلیل قطعی؛ انجام آن واجب و ترک آن موجب عذاب است (مثل نماز).
۲. واجب: ثابت با دلیل ظنی؛ انجامش لازم و ترک آن عذاب دارد، ولی پایین‌تر از فرض است (مثل قربانی).
۳. حرام: ترک آن واجب و انجامش موجب عذاب است (مثل دروغ).
۴. سنت: عمل به آن پیروی از پیامبر ﷺ است؛ ترک آن موجب ملامت.

۵. مستحب: انجامش پاداش دارد؛ ترک آن عذابی ندارد (مثل نماز شب).
۶. مکروه: ترک آن بهتر است؛ انجامش پاداش را کم می‌کند (مثل سخن گفتن هنگام وضو).
۷. مباح: انجام و ترک آن مساوی است.

راه‌های شناخت حکم:

۱. تقلید: پیروی از مجتهد بدون درخواست دلیل.
۲. اجتهاد: تلاش مجتهد در استنباط حکم از منابع شرعی (قرآن، سنت، اجماع، قیاس).
غیرمجتهد باید از مجتهد واجد شرایط تقلید کند، چون اجتهاد فقط در توان عده‌ای محدود است.

مکلف کیست؟

در اصطلاح شرعی مکلف اطلاق میشود به کسی که دارای این شرایط باشد:

۱. مسلمان کسی که پیرو دین اسلام یعنی معتقد به مفاد کلمه شهادتین باشد بنابراین، تکلیف ندارند: کافر
۲. عاقل از نعمت عقل برخوردار باشد و آن عقلی که تکلیف دینی دایر مدار آن است عبارت است از نیروی آماده سازنده برای قبول علم الدیوانه.
۳. بالغ در تعیین سن بلوغ بین فقها اختلاف نظر دیده می‌شود. اختلاف بر اساس ما یفتی علیه سن بلوغ دختر و پسر را ۱۵ سال قمری می‌دانند اگرچه امام ابو حنیفه سن بلوغ پسر را ۱۸ سال و دختر را ۱۷ سال می‌داند.

سن بلوغ و نشانه‌های آن

پسرها دخترها

احتلام انزال منی، احتلام خون حیض دیدن.

اگر هیچ یک از این دو نشانه ظاهر نشود، باید به سن و سال توجه کرد:

پسرها پس از تمام شدن پانزده سال قمری بالغ می‌باشند دخترها پس از گذشت نه سال قمری بالغ می‌باشند.

باید توجه داشت که سن بلوغ، به سال قمری حساب میشود و چون هر سال قمری سیصد و پنجاه و چهار (۳۵۴) روز و شش ساعت است، ده روز و هیجده ساعت از سال شمسی کمتر میباشد بنابر این با کم کردن نود و شش (۹۶) روز و هیجده ساعت از نه سال شمسی نه سال قمری بدست می‌آیند و با کم کردن صد و شصت و یک (۱۶۱) روز و شش ساعت از پانزده سال شمسی، پانزده سال قمری معلوم خواهد شد.

۳- شرایط اجتهاد

اجتهاد مرتبه‌ای عالی در دانش فقه است که دستیابی به آن، مستلزم دارا بودن مجموعه‌ای از شرایط علمی و اخلاقی است. این شرایط در سه بخش قابل بررسی‌اند: شرایط عمومی، اساسی و تکمیلی.

شرایط عمومی، مقدمات لازم برای تحقق ملکه اجتهاد هستند. از جمله این شرایط، بلوغ است؛ زیرا نابالغ صلاحیت علمی و شرعی لازم را ندارد. همچنین عقل سالم، شرطی اساسی است؛ چون مجتهد باید قدرت تشخیص صحیح از ناصحیح را داشته

باشد. تیزهوشی و توانایی تحلیل نیز ضرورت دارد تا مجتهد بتواند در مقام استنباط پیچیدگی‌های فقهی را درک کند. افزون بر این، مجتهد باید مؤمن و پایبند به اصول اساسی دین باشد؛ هرچند دانستن جزئیات علم کلام شرط اجتهاد نیست. شرایط اساسی، پایه‌های فنی اجتهاد هستند. مجتهد باید به زبان عربی و علوم وابسته به آن مانند صرف، نحو، بلاغت و معانی آشنا باشد تا متون قرآن و سنت را به درستی درک کند. همچنین آگاهی از علوم قرآنی همچون ناسخ و منسوخ، عام و خاص، و آشنایی با سنت نبوی و علم حدیث برای ارزیابی صحت روایات و شناخت احادیث متعارض ضروری است. آشنایی عمیق با علم اصول فقه از شروط بنیادی است؛ زیرا این علم روش‌شناسی استنباط احکام را ارائه می‌دهد. شناخت مقاصد شریعت و قواعد کلی فقهی نیز به مجتهد کمک می‌کند تا در مسائل بدون نص، حکم مناسب استخراج نماید. شرایط تکمیلی، هرچند شرط اجتهاد نیستند، اما موجب کمال آن می‌گردند. از جمله: آگاهی به عرف رایج، شناخت اختلاف نظر فقها، تمسک به اصولی چون اصل برائت، و آشنایی با منطق برای انسجام استدلال. همچنین، عدالت، تقوا، اخلاص، مشورت با اهل علم، و تطابق عمل و فتوا از ویژگی‌هایی هستند که به فتوای مجتهد اعتبار و تأثیر می‌بخشند. قرآن نیز اهمیت شورا را در آیه «وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ» یادآور شده است.

بدین‌سان، اجتهاد جز با جامعیت علمی و تهذیب اخلاقی حاصل نمی‌شود.

۴- طهارت

از جمله برنامه های عملی اسلام فرایض است که نماز یکی از مهمترین و اساسی ترین آنها به حساب می آید. از مهم ترین شرط های صحت نماز داشتن طهارت است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده اند: "مفتاح الجنة الصلاة و مفتاح الصلاة الطهور"

کلید بهشت نماز است و کلید نماز پاکیزگی است.

بنابراین، از جمله مسائلی که قبل از انجام این عبادت بزرگ باید مورد توجه نمازگزاران قرار گیرد طهارت و پاکیزگی است.

۵- نجاسات

در لغت، نجاست به چیزی گفته می‌شود که طبع انسان از آن بیزار است. در اصطلاح شرعی، نجاست به حالتی اطلاق می‌شود که شریعت آن را ناپاک می‌داند و دستور به تطهیر آن می‌دهد.

نجاسات به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند: نجاست حکمی و نجاست حقیقی.

نجاست حکمی یا همان «حدث» دو نوع دارد:

۱. حدث اکبر که باعث وجوب غسل می‌شود، مانند جنابت.

۲. حدث اصغر که باعث بی‌وضوئی می‌گردد.

نجاست حقیقی به معنی پلیدی‌هایی است که باید از آن پاکی جست و خود دو نوع دارد:

الف) نجاست غلیظه: که با دلیل قطعی ثابت شده است، مانند:

شراب - خون ریخته - مدفوع سگ و گربه - مدفوع و آب دهان درندگان - مدفوع پرندگان خانگی - گوشت مردار و خوک - ادرار حیوانات غیرقابل خوردن - هر چیزی که با خروج آن وضو باطل شود

(ب) نجاست خفیفه: که نجاست آن قطعی نیست و دلایل طهارت برای آن وجود دارد، مانند:

ادرار اسب - ادرار حیوانات حلال گوشت - مدفوع پرندگان حرام گوشت - ادرار نوزاد پسر

احکام نجاسات:

در مورد نجاست غلیظه، اگر جرم دار و به اندازه یک درهم یا کمتر باشد، نماز با آن جایز است ولی مکروه. اگر بی جرم باشد، تا اندازه کف دست قابل اغماض است. بیشتر از آن نیاز به تطهیر دارد.

نجاست خفیفه تا زمانی که زیاد نباشد بخشودنی است. اما اگر بیش از یک چهارم لباس یا بدن را آلوده کند، باید پاک شود. ذرات بسیار ریز ادرار (به اندازه سر سوزن) قابل چشم پوشی هستند.

برخی مسائل:

- تماس لباس یا بدن مرطوب با شیء نجس، تنها در صورت ظاهر شدن اثر نجاست، نجس شمرده می شود.
- لباس خشک در تماس با زمین نجس مرطوب نمی شود مگر آنکه اثر نجاست نمایان شود.
- در صورت بسته شدن لباس خشک پاک در لباس خیس نجس، اگر آب از آن خارج نشود، انتقال نجاست صورت نمی گیرد.
- نجاست منتقل شده توسط باد نیز در صورت ظاهر شدن اثر، باعث نجس شدن می گردد.

۶- مطهرات

اقسام مطهرات

مطهرات بر به قسمند:

اقسام مطهرات

- ۱- مایعات که شامل آب مطلق و هر مایعی که از آله ی نجاست با آن ممکن باشد می شود.
- ۲- زمین
- ۳- آتش
- ۴- دباغت (پیرایش) پوست
- ۵- صدقه
- ۶- خورشید
- ۷- تغییر و تبدیل (استحاله)
- ۸- ذبح شرعی
- ۹- مالش و خراشیدن عین نجاست خشک شده، مثل منی.

روش از بین بردن نجاسات

برای پاک کردن نجاسات، از مطهرات مختلف استفاده می شود:

مایعات: همه نوع نجاست با مایعات پاک می شود. اگر پس از شستن اثر رنگ یا بوی آن باقی بماند و زدودنش دشوار باشد، اشکالی ندارد. اشیایی که با پیشاب یا نجاست نامرئی نجس شده اند، باید سه بار شسته و در هر بار فشرده شوند، با استفاده از آب تازه و پاک.

زمین: کشیدن کفش نجس بر زمین، چه نجاست خشک باشد یا تر، باعث پاکی آن می‌شود. همچنین کشیدن کارد یا شمشیر خونین بر خاک، موجب طهارت آن‌ها می‌گردد.

خورشید: تابش آفتاب بر زمین نجس، موجب طهارت آن می‌شود و نماز در آن جایز است، اما تیمم نه.

آتش: سوختن عین نجاست با آتش، سبب پاکی می‌شود.

استحاله: تبدیل ماهیت اشیاء ناپاک، مانند شراب به سرکه یا مردار به نمک، سبب طهارت می‌گردد.

دباغت: همه پوست‌ها به جز پوست انسان و خوک با دباغی پاک می‌شوند.

ذبح شرعی: موجب طهارت ظاهری پوست حیوان غیر مأكول اللحم می‌گردد.

مالش: منی خشک با مالیدن و خراشیدن پاک می‌شود، ولی منی تر نیاز به شستن دارد.

۷- اقسام آب ها و احکام آن

آب از نظر شرعی به چهار دسته تقسیم می‌شود:

۱. **آب مطلق:** آبی است که خالص بوده و ویژگی‌های طبیعی‌اش را حفظ کرده باشد، بدون آمیختگی با نجاست یا چیزهای دیگر. آب مطلق خود بر چهار نوع است:

- پاک و پاک‌کننده غیر مکروه: شامل آب آسمان (باران، برف، تگرگ)، آب‌های روی زمین (دریا، رودخانه)، و آب‌های زیرزمینی (چاه‌ها) که برای وضو و غسل کاملاً مناسب‌اند.
- پاک و پاک‌کننده مکروه: آبی که گربه، پرندگان وحشی یا مار از آن آشامیده‌اند. استفاده از آن در وضو یا غسل مکروه است.
- آبی که پاک است ولی در پاک‌کنندگی‌اش شک وجود دارد: مثل آبی که قاطر یا الاغ از آن نوشیده‌اند. در صورت نبود آب دیگر، وضو یا غسل با آن همراه با تیمم جایز است.
- آب مستعمل: آبی که برای رفع حدث یا به نیت قربت استفاده شده است. این آب پاک است ولی دیگر وضو یا غسل با آن صحیح نیست.

۲. **آب نجس:** آبی است که با نجاست تماس یافته باشد و شرایط شرعی طهارت را از دست داده است.

۳. **آب راکد:** آبی که ساکن است و در حوض یا ظرف قرار دارد.

آب اندک: اگر مساحتش کمتر از ده در ده گز شرعی باشد یا با برداشتن آب کف آن نمایان گردد. این نوع آب با برخورد نجاست، نجس می‌شود حتی اگر اثر نجاست ظاهر نشود.

آب بسیار: اگر وسعتش ده در ده گز یا بیشتر باشد و عمق آن اجازه ندهد کف دیده شود. تا وقتی اثر نجاست (رنگ، بو، مزه) ظاهر نشود، پاک باقی می‌ماند.

۴. **آب جاری:** آبی که جریان دارد، حتی اگر سرچشمه‌اش قطع شده باشد ولی هنوز روان باشد. اگر نجاست موجب تغییر رنگ یا بو یا مزه‌ی آن نشود، نجس نمی‌گردد؛ اما با تغییر یکی از این اوصاف، حکم به نجاست آن می‌شود.

آب فشرده از میوه‌ها و گیاهان و آب مضاف (آمیخته با مواد دیگر) پاک‌کننده نیستند و وضو یا غسل با آن‌ها صحیح نیست.

۸- اقسام آب‌ها و احکام آن

آب فشرده و حکم آن

آبی که از فشردن میوه‌جات و سبزیجات و گیاهان و بقیه مواد پاک به دست می‌آید، آب فشرده نام دارد. حکم: آب فشرده پاک است و می‌توان اشیای متنجس را با آن پاک کرد، اما وضو یا غسل گرفتن با آن جایز نیست.

آب مضاف و احکام آن

آب مطلق وقتی با ماده‌ای غیر از خود مخلوط شود، به «آب مضاف» تبدیل می‌شود. این اختلاط در دو حالت بررسی می‌شود:

۱. با جوشاندن روی آتش:
  - (الف) اگر به قصد نظافت باشد، وضو با آن جایز است.
  - (ب) اگر برای خوردن باشد (مثل آب گوشت یا آب باقلا) و از طبیعت آبی خارج شده باشد، وضو یا غسل با آن صحیح نیست.
۲. بدون جوشاندن:
  - (الف) اگر برای تنظیف باشد:
    - * چنانچه رفت آب باقی باشد، وضو جایز است.
    - * اگر رفت آب از بین رفته باشد، وضو جایز نیست.
  - (ب) اگر بدون قصد تنظیف باشد:
    - * اختلاط با جامدات: اگر رفت آب از بین برود، وضو جایز نیست. در غیر این صورت، وضو صحیح است.
    - * اختلاط با مایعات:
      - * اگر اوصاف مایع با آب مباین باشد (مثل سرکه یا شیر): اگر اکثر اوصاف آب تغییر کند، وضو یا غسل صحیح نیست؛ در غیر این صورت، صحیح است.
      - * اگر اوصاف مایع با آب موافق باشد (مثل آب مستعمل با گلاب): اگر آب مطلق بیشتر باشد، وضو یا غسل صحیح است؛ اگر کمتر باشد، صحیح نیست.

۹- استنجا و استبرا و احکام آن

استبراء

عبارت است از بیرون ساختن بقیه ادرار که در محل باقی مانده است به گونه‌ای که بر گمان شخص این امر غالب شود که چیزی از نجاست در محل باقی نمانده است. استبرا می‌تواند با روشی همچون برخاستن با راه رفتن یا حرکت دادن با یا صاف کردن سینه یا مسح با انگشتان از انتهای مقعد به سمت جلو تا ابتدای ذکر و دوباره از ابتدای ذکر تا انتهای آن انجام بگیرد.

استنجا

عبارت است از دور کردن نجاست از عضو مخصوص توسط آب و با خاک و یا سنگ و یا کلوخ و مانند اینها.

هنگام دور کردن نجاست ممکن است حالات متعددی پیش آید که در ذیل هر کدام با حکم خود بیان شده است.

۱۰- وضو

نمازگزار باید قبل از انجام نماز وضو گرفته و خود را برای انجام این عبادت بزرگ آماده کند.

وضو در لغت از اوضاء گرفته شده که به معنای پاکیزگی و نیکویی است و در اصطلاح شرعی عمل تجدیدی است برای رساندن

آب با روش شست و شو و مسح به اعضای مخصوصی از بدن جهت انجام کارهای عبادی.

اقسام وضو

به طور کلی وضو بر سه قسم است:

۱. فرض
۲. واجب
۳. مستحب.

یادآوری

لازم به ذکر است که وضو چه فرض باشد و چه مستحب میشود با آن نمازهای فرض را خواند حتی اگر وضویی باشد که شخص

آن را برای تعلیم به دیگران انجام داده باشد.

شرطهای صحت وضو

شرط صحت به این معنی است که عدم رعایت آن سبب نقصان و در نتیجه بطلان کار مورد نظر می گردد. بنابراین، اگر یکی

از شرطهای آتی در انجام دادن وضو رعایت نشود، وضو صحت نمی یابد.

شروط صحت وضو اینهاست:

۱. رسیدن آب به تمام اعضای که شستن آنها در وضو لازم است.
۲. اینکه چیزی وجود نداشته باشد که مانع رسیدن آب به پوست بدن گردد، همچون موم و چربی با خمیر
۳. عدم وجود چیزهایی که وضو را باطل می کند.

۱۱- غسل

قال الله تبارک و تعالی: وَإِنْ كُنْتُمْ جَنْبًا فَأَطْهَرُوا [مانده ۶/]

و اگر جنب باشید، خود را پاکیزه (یعنی غسل کنید)

غسل به ضم عین عبارت است از شستن تمام بدن و مالیدن آن با استفاده از آب پاک کننده به طریق مخصوص جهت امر

شریعت

اقسام غسل

غسل بر سه قسم است:

- غسل فرض
- غسل سنت
- غسل مستحب

فرائض غسل

فرائض غسل سه چیز است.

۱. مضمضه

۲. استنشاق

۳. رساندن آب به تمام بدن به نحوی که در بدن هیچ جای خشکی باقی نماند.

غسل های فرض

در چهار مورد غسل بر شخص فرض می گردد:

۱. جُنُب شدن شخص؛

۲. بعد از پاک شدن زن از عادت ماهیانه یعنی حیض،

۳. بعد از قطع خون نفاس برای زنان،

۴. غسل دادن شخص مرده بر زندگان

۱۲- تیمم

تیمم در لغت به معنای اقصاء و توجه بوده و در شریعت اسلام عبارت است از مسح و مساس کردن صورت و دو دست با خاک پاک به طریق مخصوص.

تیمم زمانی انجام داده میشود که امکان وضو و یا غسل با آب وجود نداشته باشد.

اقسام تیمم

۱. تیمم فرض در مواردی که وضو یا غسل فرض است، تیمم نیز فرض میگردد.

۲. تیمم واجب تیمم برای طواف.

۳. تیمم مستحب آنجا که وضو گرفتن مستحب است، انجام تیمم نیز مستحب میشود.

سنت های تیمم

امور زیر از سنت های تیمم است.

۱. قبل از شروع گفتن «بسم الله الرحمن الرحيم»

۲. مراعات ترتیب بدین نحو که مسح صورت را مقدم بدارد، سپس دست راست و بعد دست چپ.

۳. مراعات موالات یعنی عدم ایجاد فاصله بین اعضای مسح شونده با عملی بیگانه از تیمم؛

۴. ضربه زدن بر روی زمین با پنجه ی دو دست به طور کامل

۵. تکان دادن و افشاندن دستها بعد از برداشتن از روی زمین

۶. باز گذاشتن انگشتان دست هنگام نهادن بر روی زمین

حیض

حیض، خونی است که از رحم زن بالغ (۹ ساله) و غیر یائسه (زیر ۵۵ سال) پس از گذشت حداقل ۱۵ روز طهر، خارج می شود.

مدت حیض: حداقل سه شبانه روز و حداکثر ده شبانه روز است. کمتر یا بیشتر از این، استحاضه محسوب می شود.

طهر: ایامی است که زن از خون حیض و نفاس پاک است؛ حداقل آن ۱۵ روز بوده و حداکثر ندارد.

احکام زن حائض: زن حائض باید از موارد زیر خودداری کند:

۱. نماز (قضا ندارد)
۲. روزه (قضا دارد)
۳. ورود به مسجد
۴. طواف کعبه
۵. نزدیکی با شوهر
۶. لمس قرآن
۷. قرائت قرآن

خونی که پیش از ۹ سالگی یا پس از ۵۵ سالگی مشاهده شود، حیض نیست و مانع عبادات نمی‌شود.

نفاس: نفاس خونی است که پس از تولد نوزاد بیرون می‌آید. کمترین مدت نفاس حد ندارد یعنی ممکن است یک لحظه باشد، و بیشترین مدت آن چهل روز است و بیشتر از چهل روز خون استحاضه به حساب می‌آید.

حکم زن نفساء: حکم زن نفساء مثل حکم زن حایض است.

استحاضه

همان طوری که از لابلای مطالب بالا به دست می‌آید استحاضه خونی است که در غیر وقت حیض و نفاس مشاهده می‌شود. پس مصادیق آن عبارتند از:

۱. خونی که قبل از بلوغ یعنی نه سالگی دیده شود.
۲. خونی که بعد از پنجاه و پنج سالگی زن بیرون آید
۳. خونی که در ایام حیض زن کمتر از سه روز و بیشتر از ده روز باشد
۴. خونی که بعد از تولد بیشتر از چهل روز مشاهده شود.

حکم زن مستحاضه

مواردی که برای زن حایض و نفساء حرام است، هیچ یک از آن برای زن مستحاضه حرام نمی‌باشد.

۱۳- نماز

معنای نماز

نماز، ترجمه کلمه اصلاهِ است و در لغت به معنای "دعاء" و "درخواست" می‌باشد.

وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ

و به هنگام گرفتن زکات، به آنها دعا کن؛ که دعای تو، مایه آرامش آنهاست.

اما در اصطلاح فقهی، مراد از "صلاه" اقوال و افعال مخصوصی است که با تکبیر آغاز و با سلام دادن به پایان می‌رسد.

اقسام نماز

نماز به طور کلی بر دو قسم است:

۱. نماز دارای رکوع و سجود؛
۲. نماز بدون رکوع و سجود.

۱۴- اذان و اقامه

حکم اذان و اقامه

اذان بر مردان برای نمازهای روزانه ی پنجگانه و جمعه سنت موكده است.

اقامه نیز بر مردان برای نمازهای روزانه ی پنجگانه و جمعه سنت موكده است؛ خواه شخص مقیم باشد یا مسافر و یا نماز را به جماعت بگذارد یا فرادا و یا نماز ادا بخواند یا نماز قضا.

برخی احکام اذان و اقامه

۱. اذان گفتن باید با درنگ و تانی باشد و اقامه گفتن با شتاب و عجله

۲. اذان گفتن جز به زبان عربی صحیح نیست.

۱۵- وقت های نماز

مقدار وقت های تعیین شده برای نمازهای فرض

نمازهای فرض دارای وقفهای معینی هستند که در جدول زیر بیان شده است

نمازهای فرض مقدار وقت های تعیین شده

دو رکعت نماز صبح از طلوع صبح صادق شروع شده و تا پیش از طلوع خورشید ادامه می یابد.

چهار رکعت نماز ظهر از هنگام زوال خورشید شروع و تا آنگاه که سایه هر چیز به جز سایه ی اصلی آن برابر آن نزد ابو یوسف

اره او محمد دره) یا دو برابر آن نزد امام ابو حنیفه (ره) گردد، ادامه دارد

چهار رکعت نماز عصر بعد از انتهای وقت ظهر تا غروب خورشید

سه رکعت نماز مغرب از غروب خورشید شروع و تا غایب شدن شفق سرخ رنگ نزد ابو یوسف اره او محمد ره) یا تا غایب شدن

سفیدی ای که بعد از سرخی می آید نزد امام ابوحنیفه (ره) ادامه دارد

چهار رکعت نماز عشاء از غایب شدن شفق شروع شده و تا طلوع صبح صادق ادامه دارد.

دو رکعت نماز جمعه همان وقت نماز ظهر است.

دو رکعت نماز جنازه بلافاصله بعد از مرگ شخص مسلمان مگر اینکه به خاطر برخی مسائل عرفی و عقلایی به تاخیر افتد.

۱۶- فرایض و واجبات نماز

فرایض (ارکان) نماز

فرایض نماز پنج چیز است که به آن ارکان نماز هم گفته می شود:

۱. فرایض (ارکان) نماز اقامه در نمازهای فرض قیام رکن است اما در نمازهای نافله چنین نیست

۲. قرائت: قرائت حتی به اندازه یک آیه ی کوتاه در دو رکعت اول نمازهای فرض فرض است اما در نمازهای سنت و نقل قرائت

در همه رکعات فرض است. اما قرائت شخص مقتدی مکروه است.

۳. رکوع: رکوع عبارت از خم شدن است به نحوی که اگر دستها رها (دراز شد)، به زانو برسد. اما کمال رکوع با خم شدن و هموار ساختن پشت به گونه ای که سر با سرین (باسن) برابر گردد، تحقق می باید.

۴. سجده: انجام دو سجده در هر رکعت فرض است. سجده کامل با نهادن تمام دست ها و زانو ها و اطراف قدم ها و پیشانی و بینی تحقق می باید.

۵. قعده اخیر: نشستن در قعده اخیر به اندازه خواندن التحیات تاه عبده و رسوله، فرض است.

۶. لازم به ذکر است که در نزد امام ابو حنیفه رحمه الله خارج شدن نمازگزار با اختیار خود از نماز نیز فرض می باشد.

مبطلات نماز

امور زیر مبطلات نماز اند یعنی بنای نماز را در هم می ریزند.

مبطلات مربوط به حالات نمازگزار

۱. دیوانگی بر نمازگزار عارض شود

۲. بیهوشی بر نمازگزار عارض گردد

۳. به آواز بلند گریستن و این گریه ناشی از درد یا مصیبت مادی و دنیوی باشد.

۴. جنب شدن در اثنای نماز

۱۷- نماز مسافر

هر گاه شخص راه سفری را پیش بگیرد به طوری که مسافر محسوب شود، نمازش کوتاه (شکسته) می گردد.

مقدار مسافتی که در آن نماز شکسته می شود.

کمترین مسافتی که سبب کوتاه خواندن نماز می گردد، سفری است که در آن به طور متوسط مسافت سه روز از کوتاه ترین روزهای سال با پیاده گردی با راهپیمایی شتر می شود.

هر کس مسافت به روز را چه با وسایل نقلیه ی سریع السیر طی نماید و چه با شتر و پیاده مسافر محسوب می گردد و باید نمازش را شکسته بخواند.

حکم کوتاه کردن نماز در سفر

کوتاه کردن نماز در سفر واجب است و مسافر حق ندارد نمازش را کامل بخواند.

نمازهایی در سفر کوتاه میشود

نمازهای فرض چهار رکعتی یعنی فرض ظهر و عصر و عشاء، در سفر کوتاه میشود و هرکدام در دو رکعت ادا میگردد. اما نماز صبح و نماز مغرب کوتاه نمیشود.

۱۸- نماز بیمار

ترک نماز حتی در حال بیماری هم جایز نیست اما در برخی موارد شدت بیماری به حدی است که قدرت انجام ارکان عبادات و به خصوص نماز را از شخص می گیرد. در چنین شرایطی شرع مقدس اسلام احکام خاصی را وضع نموده است.

برخی حالات شخص در اثنای نماز

در مواردی هم ممکن است برای شخص حالات زیر پیش آید:

اگر نمازگزار صحیح و سالم بود و در وسط نماز مریض شد یا قدرت بر نشستن دارد، پس نماز را نشسته ادامه بدهد. اگر قدرت رکوع و سجود کرد نرا دارد با رکوع و سجود ادامه بدهد.

اگر قدرت نداشت، با تکان دادن سر و با ایما و اشاره ادامه بدهد.

یا قدرت بر نشستن ندارد، پس خوابیده نماز بخواند. اگر نمازگزار مریض بود و نشسته رکوع و سجود انجام میداد که ناگهان در وسط نماز صحیح و سالم گردید باید نمازش را ایستاده ادامه بدهد.

در نزد امام ابوحنیفه و امام ابویوسف (رها) اگر نمازگزار مریض بود و نمازش را با ایما و اشاره میخواند که ناگهان قدرت بر انجام رکوع و سجود پیدا نمود باید نمازش را از سر گیرد (یعنی باید استئناف کند).

اگر نمازگزار بیهوش گردید پنج و کمتر از پنج نماز از او فوت شد، قضای این نمازها را به جا می آورد. هرگاه صحت یافت بیش از پنج نماز از او فوت گردید قضا ندارد.

۱۹- نماز جمعه

قال الله عز و جل: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (جمعه ۹)

ای کسانی که ایمان آورده اید! هنگامی که برای نماز روز جمعه اذان گفته شود به سوی ذکر خدا بشتابید و خرید و فروش را رها کنید که این برای شما بهتر است اگر می دانستید.

۲۰- محضر و میت

محضر کسی است که زمان مرگ او فرا رسیده و نشانه های مرگ بر وی ظاهر گردیده است. برخی احکام محضر عبارتند از:

۱. احکام محضر سنت محضر بر پهلوی راست قرار داده شود.

۲. صورت محضر به سوی قبله باشد

مستحب

۱. تلقین شهادتین بر محضر

۲. شهادتین با صدای بلند تلقین گردد به گونه ای که آن را بشنود

۳. حضور نیکوترین اعضای خانواده محضر و نزدیکان و دوستان و همسایگان بر بستر او

۴. تلاوت سوره یس نزد محضر

۵. عدم حضور زنان حیض و نفساء و افراد جنب نزد محضر و دور کردن وسایل لهو و لعب

مباح جایز است محضر بر پشت خوابانده شود به گونه ای که پاهایش به سوی قبله باشد و سرش اندکی بالاتر از سینه قرار بگیرد تا صورتش به سوی قبله باشد.

واجب

۱. پوشاندن عورت میت
۲. شستشوی مواضع عورت میت با دستکش یا پارچه

انواع کفن

کفن دارای انواعی است و در مورد زن و مرد تفاوت‌هایی جزئی وجود دارد:

کفن سنت برای مرد پیراهن- ازار- لفافه

برای زن لفافه- ازار- پیراهن- خمار(چادر، چارقد)- خرقة

کفن کفایت برای مردازار- لفافه

برای زن ازار- لفافه- خمار

کفن ضرورت برای مرد آن مقدار چیزی که درحال ضرورت یافت شود و به قدر پوشاندن عورت باشد.

برای زن آن مقدار چیزی که درحال ضرورت یافت شود و او ستر عورت نکند.

۲۱- نماز جنازه

حکم نماز جنازه

خواندن نماز جنازه بر میت فرض کفایی است به این معنا که اگر از هر گروه یا هر خانواده یک نفر از مسلمانان بر میت نماز

جنازه بخواند، فرض از ذمه بقیه ساقط می‌شود و اگر کسی نخواند، همگی گناهکار به حساب می‌آیند.

نماز جنازه بر کسی که نمازهای فرض بر وی واجب الزام آور است، واجب می‌باشد به شرط اینکه از مرگ طرف آگاه باشد.

ارکان یا همان فرایض نماز جنازه

نماز جنازه دارای دو رکن است

تکبیرات چهارگانه که هر تکبیر آن به منزله یک رکعت است.

ایستادن پس بدون عذر نشسته به جا آوردن نماز جنازه صحت ندارد.

۲۲- مسائل شهادت و شهید

قال الله عز و جل:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْزُقُونَ فَرَجِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ يَسْتَبْدِرُونَ بِالَّذِينَ

لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (آل عمران / ۱۶۹-۱۷۰)

هرگز گمان مبر کسانی که در راه خدا کشته شدند مردگانند بلکه آنان زنده اند و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند. آنها

بخاطر نعمتهای فراوانی که خداوند از فضل خود به ایشان بخشیده است، خوشحالند و بخاطر کسانی که هنوز به آنها ملحق

نشده اند مجاهدان و شهیدان آینده مزده میدهند که نه ترسی بر آنهاست و نه غمی خواهند داشت.

تعریف شهید: شهید کسی است که

۱. بناحق و ظلم توسط انسان های باغی و سرکش با راهزنان با دزدان کشته شود؛

۲. و یا بخاطر اعلای کلمه الله جهاد نماید و به شهادت برسد.

انواع شهادت و شهید و احکام آن

شهادت و شهید بر سه نوع است:

۱. شهید کامل شهیدی است که احکام آخرت و دنیا هر دو بر او جاری است شرایط شهید کامل

(۱) اسلام احکام:

(۱) در دنیا: غسل داده نمی شود بلکه با لباس و خونش کفن کرده میشود و پس از خواندن نماز جنازه بر او، دفن می گردد.

(۲) در آخرت: از اجر و ثواب الهی برخوردار می گردد .

(۲) بلوغ

(۳) عقل

(۴) پاک بودن از جنابت و حیض و نفاس

(۵) به مجرد ضربه مرگ فرا رسد و از خدماتی مانند درمان یا خوردن و آشامیدن بهره مند نگردد.

(۶) به کشتن او مال و یا دیه واجب نشود

۲. شهید آخرت شهیدی است که حد اقل یکی از شروط شهید کامل بجز اسلام را نداشته باشد احکام مزد و ثواب شهداء را در قیامت میبرند اما در دنیا غسل و کفن می شوند .

۳. شهید دنیا کسی است که جهت دنیا و شهرت و اغراض مادی جهاد می کند و به قتل می رسد و یا منافقی است که در صف مسلمانان با دشمن می جنگد و کشته میشود مثل شهدای کامل غسل و کفن نمی شود و با لباس خونینش بر او نماز جنازه خوانده می شود و دفن می شود اما از ثواب و پاداش شهدا در قیامت بهره مند نمی گردد.

۲۳- زکات (صدقه) فطر

تعریف زکات فطر

زکات فطر با صدقه فطر مقدار معین مالی است که فرد مسلمان آن را در روز عید رمضان از ملک شخصی خویش برای نیازمندان پرداخت میکند به جهت پاکسازی نفس و جبران آنچه که ممکن است از وی در طول ماه رمضان سر زده باشد.

شروط وجوب زکات فطر

زکات فطر واجب می گردد بر کسی که دارای این شرایط باشد:

۱. اسلام پس زکات فطر برای غیر مسلمانان واجب نیست

۲. آزاد بنابراین زکات برای برده واجب نمی گردد

۳. مالک نصاب بودن در زمان طلوع روز عید یعنی شخص افزون بر قرض و خواجه و نیازمندی های اصلی خود و خانواده خویش صاحب مال باشد. بنابر این زکات فطر بر کسی که مالک نصابی افزون بر حوائج اصلی خویش نیست، واجب نمی باشد. حوائج اصلی عبارتند از مسکن اثاثیه منزل لباس، تغذیه، مرکب، آلات و ابزار و وسایل کسب معاش.

بلوغ و عقل از شروط وجوب زکات فطر به حساب نمی آید، بلکه اگر شخص نابالغ و یا دیوانه مالک نصاب بودند، صدقه فطر از مال آنان توسط اولیائشان پرداخت میشود.

۲۴- نصاب زکات

حیوانات چرنده

منظور از چرنده بودن حیواناتی اند مانند شتر و گاو و گوسفند که بیشتر از نصف سال را به چریدن در صحراء و علفزارهای مباح قابل استفاده برای عموم سپری میکنند و صاحبشان به آنها جز به ندرت علف نمی دهد.

بنابراین، زکات واجب نمی گردد برای:

۱. حیواناتی که کمتر از نصف سال را بچرنده

۲. حیواناتی که جهت کارهای کشاورزی، شخم زنی خرمن کوبی و باربری نگهداری می شوند.

نصاب زکات در محصولات کشاورزی و میوه ها

محصولات کشاورزی و میوجات نصاب معینی ندارند. بنابراین هر آنچه که زمین رویاند دارای زکات است چه کم باشد. و چه زیاد و چه سال بر آن گذشته باشد یا نه.

زمین کشاورزی دارای انواعی است و مقدار زکات در هر کدام متفاوت میباشد. به جدول زیر توجه فرمایید:

زمین زراعی و کشاورزی

۱. زمین عشری (یک دهم ۱۰٪: یا نصف عشر یعنی یک بیستم ۵٪)

زمین عشری بر دو قسم است:

الف. زمینی که با آب آسمان و نهرها و دریاها سیراب میشود، زکات در این زمینها بر اساس نصاب عشر یعنی یکدهم ۱۰٪: پرداخت میشود.

ب. زمینی که با دلو سیراب میشود، زکات در این زمینها نصف عشر یعنی یک بیستم (۵٪) است. قبل از پرداخت نصف عشر نباید اجرت آب داد نو مزد کارگر و دیگر مصارف جانبی محصول را جدا کرد.

۲. زمین خراجی زکات ندارد بلکه به خراج آن کتفا میشود.

۲۵- تعریف حج

حج در لغت به معنای قصد کردن کاری بزرگ است و در اصطلاح شریعت عبارت است از به جا آوردن یک سلسله عبادات به هم مرتبط در اماکن مخصوص و وقت های خاص به وجهی ویژه

حکم حج

حج، در طول عمر هر مسلمانی که دارای شرایط است، یک بار به صورت عینی فرض می گردد.

شروط فرض گردیدن حج

فرض گردیدن حج متوقف بر فراهم شدن شروط زیر است:

۱. اسلام پس بنابراین حج برای این افراد فرض نمی باشد: کافر

۲. بلوغ کودک

۳. عقل دیوانه

۴. آزادی برده

تعریف عمره

عمره در لغت به معنای زیارت مکانی آباد و در اصطلاح شرع به معنای زیارت خانه خدا با بجا آوردن مناسک و برنامه های خاص آن است.

اقسام حج و عمره

اقسام حج

۱. حج افراد عبارت است از آنکه شخص، نخست مناسک و مراسم حج را بجا آورد و پس از اتمام حج به قصد عمره احرام ببندد و مناسک خاص آن را به پایان برساند.

۲. حج تمتع عبارت است از آنکه شخص در ایام و ماههای ویژه حج (شوال، ذیقعد و ده روز ذیحجه) نخست مناسک عمره او سپس مناسک حج را با دو احرام بجا آورد.

۳. حج قران به معنای جمع احرام عمره و حج در یک سفر است، یعنی شخص از میقات، برای عمره و حج هر دو، احرام ببندد.

اقسام عمره

۱. عمره مفرده: عمره مفرده به لحاظ زمانی مستقل از حج است و در تمام مدت سال میتوان مراسم آنرا بجا آورد و حکم عمره مفرده سنت موکده است اگرچنانچه شرطهای وجوب ادای حج فراهم گردد.

۲. عمره تمتع: عبارت است از بجا آوردن مراسم «عمره» قبل از مراسم حج.

تعریف امر به معروف و نهی از منکر

در احکام دین، به تمام فرایض، واجبات، سنتها و مستحبات که مورد رضایت و خشنودی خداوند است "معروف"، و به تمام محرمات و مکروهات که بر خلاف خشنودی و رضایت پروردگار است «منکر» گفته می شود. بنابراین:

"امر به معروف عبارت است از دعوت افراد جامعه به انجام کارهای فرض واجب، سنت و مستحب؛

"نهی از منکر" عبارت است از بازداشتن مردم از کارهای حرام و مکروه.

شرایط عمومی برای امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر شرایط خاصی دارد که به مهمترین آن اشاره خواهد شد.

۱. شرایط کسی که امر و نهی میکند علمیهی معروف و منکر را بشناسد و به آن علم داشته باشد.
۲. نیت خالص داشته باشد و امر و نهی را تنها بخاطر خدا انجام بدهد.
۳. صبر و بردباری در بیشتر موارد، امر به معروف و نهی از منکر نیاز به تکرار دارد و در این راه نباید خسته و ناامید گشت.
۴. عمل امر به معروف و نهی از منکر زمانی موثر واقع می شود که خود شخص به مفاد آن عمل نماید.
۵. مهربان و رحم دل باید طوری رفتار کنند که طبیعی دلسوز و پدر مهربان با بیمار و فرزندش رفتار میکند و از ضرر رساندن و آسیب زدن بپرهیزد.

۲۶- انواع و احکام خوراکی ها

خوراکی ها به سه قسم حیوانی گیاهی و شیمیایی تقسیم میشود و خوراکیهای حیوانی و گیاهی و شیمیایی نیز به ترتیب، به پنج سه و دو نوع تقسیم می گردد. این تقسیمات را همراه با احکام آن در جدول به شرح ذیل است:

خوراکی های حیوانی چهارپا نا اهلی حلال گوشت گاو، گاو میش، شتر گوسفند، بز شیر چهارپایان حلال گوشت حلال و شیر چهارپایان حرام گوشت حرام و شیر چهارپایان مکروه گوشت مکروه می باشد اما به نظر امام ابویوسف و محمد (رها) شیر اسب حلال است

حرام گوشتنگ، گربه، خر

مکروه گوشت اسب و قاطر اما به نظر امام ابویوسف و محمد (رها) گوشت اسب حلال است

وحشی حلال گوشت آهو، بز کوهی، گورخر، خرگوش

حرام گوشت مامی حیوانات درنده مانند گرگ، شیر و پلنگ و ...

پرندگان اهلی حلال گوشت مرغ و خروس، کبوتر اهلی، اردک و غاز اهلی تخم مرغ و تخم سایر پرندگان حلال گوشت، حلال و تخم پرندگان حرام گوشت حرام و تخم پرندگان مکروه گوشت مکروه می باشد.

وحشی حلال: گوشت کبوتر وحشی، کبک، بلدرچین، گنجشک و ...

حرام: گوشت تمامی پرندگانی که چنگال دارند مانند عقاب

مکروه: گوشت هدهد، خفاش، طاووس

آبزیان: تمام آبزیان حرام گوشت است بجز ماهی و فرقی نمی کند ماهی شکل معمولی داشته باشد و یا مثل سپر مدور یا مانند مار مستطیل باشد.

برمایی (۱) هیچ یک از حیوانات دوگانه زی حلال نیست.

حشرات: تمام انواع حشرات حرام است بجز ملخ و نیز کرم میوه، پنیر و ... که در داخل آن رشد یافته و به همراه آن خورده شود، اما به تنهایی خوردن این نوع کرم جایز نمی باشد.

خوراکی های گیاهی: میوه ها اهلی و وحشی. تمام میوه ها و سبزیجات و حبوبات حلال است، مگر آنچه برای بدن و یا عقل انسان ضرر داشته باشد.

۲۷- محرم و نامحرم

یکی از نعمت های الهی حس بینایی است. بینایی نعمتی است بزرگ که انسان باید این نعمت را در راه پیشرفت و کمال و ترقی خود به کار گیرد و از آن استفاده ی بهینه نماید و از استفاده کردن در راه حرام پرهیز نماید. هر چند نگاه به طبیعت زیبا و قدرت های خدای تعالی عبادت است ولی تجاوز به حقوق دیگران گناه است و حفظ دیده از نگاه شهوت انگیز به دیگران و حفظ خود از تماشای نامحرمان لازم است.

عورت

عورت در لغت به معنای نقص و کمبودی است و در اصطلاح شرع به آن عضو از اعضای بدن انسان اطلاق میشود که نگاه کردن به آن حرام و پوشانیدن آن واجب است.

۲۸- فوائد ازدواج

مهمترین فوائد ازدواج عبارتند از:

۱. فرزند
۲. شکستن شهوت و ارضا و کنترل آن
۳. تدبیر خانه و منزل و آرامش خاطر
۴. بسیاری خویشاوندان
۵. مجاهدت نفس در قیام نمودن به حق خانواده.

وظایف شوهر

امور آتی بر عهده شوهر واجب است.

۱. همسر و فرزندان را با نفقه تامین کننده
۲. به همسر و فرزندان علم و ادب بیاموزد؛

عقد ازدواج

عقد ازدواج دوش شرط دارد:

۱. ایجاب و قبول؛
۲. حضور دوشاهد مرد و یا یک مرد و دو زن.

تعریف طلاق

طلاق در لغت به معنای رهاکردن و در اصطلاح شریعت عبارت است از رهاکردن زن از قید نگاه شوهر.

اقسام طلاق

طلاق صریح، طلاق حسن

۱. طلاق حسن این است که شوهر زنش را در طهری که نزدیکی نکرده است، طلاق بدهد و او را به حال خودش رها کند
۲. طلاق سنت: طلاق سنت آن است که شوهر در هر طهری که نزدیکی نکرده باشد، یک بار طلاق میکند و در نوبت طلاق های اول و دوم رجعت می کند و چون بار سوم طلاق کرد باین میشود و نمی تواند رجعت کند. (طلاق باین: طلاق است که مرد جز از راه عقد جدید حق رجوع به همسرش را ندارد).
۳. طلاق بدعت: طلاق بدعت آن است که شوهر همسرش را در طهری که نزدیکی کرده است و یا در حالت حیض، طلاق بدهد

طلاق کنایه: طلاق کنایه طلاقی است که شوهر لفظ طلاق را به زبان نمی آرد، بلکه عباراتی را به کار می برد که می شود فهمید هدف او چیست، مثلاً به همسرش می گوید تو یکی هستی یا عده ات را بشمار یا چهار سوی تو قبله و مانند اینها که برخی از این الفاظ و عبارات طلاق محسوب میشود بدون احتیاج به نیت، و برخی دیگر وابسته به نیت است که در کتاب های فقهی مفصل بیان شده است.

۲۹- بیع خرید و فروش

تعریف بیع

بیع در اصطلاح فقها عبارت است از مبادله مال به مال با رضایت هر دو طرف که عاقدین هستند، یعنی فروشنده و خریدار.

شرط بیع

شرط بیع ایجاب و قبول است که یکی از عاقدین بعت فروختن و دیگری «اشتریت (خریدم) می گوید. یا یکی «یعنی» (بفروش) و دیگری بعت» (فروختن) می گوید.

اگر یکی ایجاب کرد، دیگری اختیار دارد که قبول کند یا نکند و اگر قبول کرد، بیع لازم می شود و حق برگردانیدن را ندارد.

بیع تعاطی

اگر هنگام داد و ستد لفظ ایجاب و قبول آورده نشود بلکه معنای این دو لحاظ گردد که معمولاً همین نوع بیع از شیوع بیشتری برخوردار است بیع صحیح است و اصطلاحاً به آن بیع تعاطی یا معاطات، گویند.

خیار

در صورتی که عیب و نقصان کالا ظاهر شود و با خریدار کالا را بدون مشاهده خریده باشد. او صاحب اختیار است؛ اگر خواست در طول سه روز بر میگردد و اگر نخواست نگه می دارد.

لازم به ذکر است که پنهان کردن عیب کالا و نگفتن نقصان آن در زمان خرید و فروش خش نام دارد و حرام است.

انواع بیع

بیع از جهت صحت و فساد به انواع زیر تقسیم می شود:

۱. بیع باطل: بیع باطل بیعی است که کالا و عوض یا یکی از آن دو مال حرام باشد مثل گوشت مردار، خون، خمر، خوک، یا اینکه کالا مملوک نباشد، مثلاً مسروق باشد و یا یکی کالا یا عوض اصلاً وجود خارجی نداشته باشد حکم بیع باطل روشن است بطلان

۲. بیع زمان جاهلیت که بر چند نوع است: بیع مزاینه: فروختن کالایی که وزن یا حجم با تعداد آن نامشخص است به چیزی که مقدار آن معلوم می باشد، مثلاً فروختن میوه ای که در درخت است به یک جعبه میوه که مثلاً وزنش ده کیلو است هیچ یک از این نوع خرید و فروش ها جایز نیست و اگر انجام بگیرد باطل است.

۳. بیع منابذه یا إلقاء الحجر با حصات: خریدار از دور به چیزی که نمی دانند چیست یا نمی دانند ارزش با مقدارش چه قدر است. سنگ پرتاب می کنند (مثلاً به گله گوسفندان) و به هر کدام که اصابت نمود همان را به عنوان کالا می خرد و یا مثلاً

برای خرید زمینی که مساحتش مشخص نیست سنگ پرتاب می کند که اگر به هر جا رسید، همان مقدار را بخرد زیرا در آنها نوعی مجهولیت و احتمال قریب خوردن وجود دارد و متضمن شرط هایی است که مخالف با مقتضای عقد بیع است.

۴. بیع ملامسه: فروختن کالا در شب تاریک به این شرط که هر چه را خریدار با دست لمس کرد، بخرد و یا در روز روشن اگر شرط کنند که به هر چه دستشان برسد بخرند یا بفروشند و بدون اینکه مقدار و ارزشش معلوم باشد.

تعریف ربا

ربا در لغت به معنای زیادت است و در اصطلاح فقها عبارت است از مورد خرید و فروش قرار دادن مکیل و موزون (کالا) با جنس خود همراه با تفاضل، بدین صورت که یکی کم و دیگری بیشتر باشد.

مصادیق ربا

پس خرید و فروش طلا با طلا، نقره با نقره گندم با گندم جو با جو در حالی که یکی کم و دیگری بیشتر باشد، درست نیست و حرام است، هر چند در صفت و از لحاظ کیفیت یکی عالی بوده و دیگری دانی و پست باشد.

همچنین داد و ستد گندم با آرد یا سیوس آن و یا خرید و فروش آرد به سیوس در حالی که یکی کم باشد و دیگری بیشتر، ربا محسوب می شود.

تعریف اقاله

اقاله عبارت است از برگرداندن داد و سندی که انجام گرفته است با رضایت هر دو طرف و همراه با قیمت و کمیت قبلی کالا

حکم اقاله

اقاله بنابر تعریفی که گذشت جایز است به شرط اینکه کالا موجود باشد ولی اگر کالا از بین رفته باشد، اقاله درست نیست، بر خلاف عوض (قیمت) که اگر از بین رفته بود، اشکال ندارد و با جایگزین کردن آن با چیزی دیگر در صورتی که خریدار قبول کند اقاله صحیح می شود.

تعریف مراحه

مراحه عبارت است از منتقل کردن کالایی که خریده بود با قیمت (عوض) قبلی و با سود بیشتر به صاحب اولی اش.

تعریف تولیه

تولیه عبارت است از منتقل کردن کالایی که خریده بود به صاحبش با همان قیمت (عوض) قبلی بدون سود بیشتر

حکم مراحه و تولیه

حکم مراحه و تولیه جواز و صحت است. به شرط اینکه هنگام معامله: بیع، قیمت آن یعنی همان عوض) با پول و یا چیزهایی که اندازه اش معلوم است داد و ستد شده باشد مثل چیزهای موزون و مکیل اما در غیر این صورت به شرطی درست است که در روی کالا کار کرده باشد، مثلاً رنگ کرده باشد و یا دوخته باشد

❖ فصل سوم: جزوه آموزشی آشنایی با فقه شافعی

آشنایی با فقه شافعی

جایگاه احکام در اسلام

اسلام آخرین و کامل‌ترین دین الهی است که برنامه‌های آن هماهنگ با فطرت و مصلحت انسان‌هاست. سعادت حقیقی بشر زمانی تحقق می‌یابد که این برنامه‌ها به طور کامل اجرا گردد. یکی از ارکان مهم این برنامه‌ها، "احکام" است که در کنار "اصول دین" (معارف اعتقادی) و "اخلاق" (پرورش روح و رفتار)، پایه‌های اصلی اسلام را تشکیل می‌دهد. اصول دین مربوط به باورهای قلبی است و باید با دلیل پذیرفته شود؛ تقلید در آن جایز نیست. احکام وظایف عملی انسان را در زمینه کارهای واجب و ترک‌کردنی مشخص می‌کند. اخلاق نیز راه پرورش صفات نیکو و دوری از رذایل را آموزش می‌دهد. این نوشتار بر بررسی احکام ضروری فقه شافعی تمرکز دارد.

علم فقه

با توجه به جایگاه والای احکام در اسلام، علمی ویژه به آن اختصاص یافته که فقه نام دارد. فقه از گسترده‌ترین و کهن‌ترین علوم اسلامی است که همواره مورد توجه مسلمانان بوده و طی دوازده قرن، تدریس آن در حوزه‌ها پیوسته ادامه داشته است. فقه تمامی شئون زندگی بشر را در بر می‌گیرد؛ از مسائل حقوقی مانند حقوق اساسی، مدنی، خانوادگی، جزایی، تا حقوق سیاسی و اداری. افزون بر آن، عبادات نیز جزو مباحث فقهی‌اند، در حالی که در نظام‌های حقوقی معاصر مطرح نشده‌اند.

تقسیم احکام

هر کاری که انسان انجام می‌دهد در اسلام دارای حکم خاصی است که عبارت است از:

۱. واجب: عملی که انجام آن لازم است و ترک آن عذاب دارد مانند نماز و روزه
۲. حرام: عملی که ترک آن لازم است و انجامش عذاب دارد؛ مانند دروغ و ظلم.
۳. مستحب: عملی که انجام آن نیکو است و ثواب دارد ولی ترک آن عذاب ندارد؛ مانند نماز شب و صدقه.
۴. مکروه: عملی که ترک آن نیکو است و ثواب دارد ولی انجامش عذاب ندارد؛ مانند فوت کردن به غذا و خوردن غذای داغ.
۵. مباح: عملی که انجام و ترک آن مساوی است نه عذابی دارد و نه توابی مانند راه رفتن و نشستن

راه بدست آوردن احکام

معمولاً برای آگاهی از حکمی و قبول آن، دو راه وجود دارد:

۱. تقلید: شنیدن از کسی یا دیدن در کتاب کسی و قبول آن بدون درخواست دلیل؛ مانند عامه مردم که به محض شنیدن از اهل فن و علمای اهل فتوا که به محض دیدن مطالبی در کتب معتبر آن را قبول می‌نمایند و دلیلی درخواست نمی‌کنند.
۲. اجتهاد: بکارگیری نهایت تلاش و کوشش مجتهد در راه بدست آوردن احکام شرعی از طریق استنباط

تقلید

تقلید به معنای پیروی کردن و دنباله روی است و در اصطلاح فقهی عبارت است از پیروی مجتهد در مسائل فقهی بدون درخواست دلیل و حجت.

کسی که مجتهد نیست و احکام الهی را از منابع شرعی نمی تواند استخراج نماید، باید از مجتهد تقلید و پیروی کند. وظیفه اکثر مردم در احکام دین تقلید است، چون افراد کمی هستند که بتوانند در احکام اجتهاد کنند. مجتهد کسی است که توانایی استخراج احکام از منابع آن را دارد. مجتهدی که انسان از او تقلید میکند، باید دارای شرایط عمومی، اساسی و تکمیلی اجتهاد باشد.

شرایط مجتهد و مسائل تکلیف

علم اجتهاد برای استنباط احکام شرعی از منابع معتبر نیازمند شرایطی است که در سه بخش «عمومی»، «اساسی» و «تکمیلی» دسته بندی می شود:

شرایط عمومی:

۱. بلوغ: مجتهد باید به سن بلوغ شرعی رسیده باشد.
۲. عقل: دارای ادراک سالم و قدرت تشخیص صحیح باشد.
۳. فطانت (تیزهوشی): توان درک دقیق و فهم مقاصد متون را داشته باشد.
۴. ایمان: به اصول دین آگاه و معتقد باشد، اگرچه آگاهی دقیق به علم کلام لازم نیست.

شرایط اساسی:

۱. آشنایی با زبان عربی: شامل صرف، نحو، بلاغت و اسلوب های بیانی برای فهم متون شرعی.
۲. آگاهی به قرآن: شناخت معانی آیات، ناسخ و منسوخ، مکی و مدنی، عام و خاص، محکم و متشابه.
۳. آشنایی با سنت نبوی: شناخت احادیث مرتبط با احکام از جهت تشریع و لغت.
۴. علم اصول فقه: اساس اجتهاد برای درک روش استنباط احکام.
۵. شناخت مقاصد شریعت: آگاهی از اهداف کلی شارع برای ترجیح معانی در موارد چندوجهی.
۶. آشنایی با قواعد فقهی: مانند «لا ضرر و لا ضرار»، «الیقین لا یزال بالشک» و «الامور بمقاصدها».
۷. استعداد ذاتی: شامل تیزهوشی، قدرت تحلیل، دقت، انتقال ذهنی و بصیرت عمیق.

شرایط تکمیلی:

۱. مسئله مورد اجتهاد، فاقد نص قطعی از قرآن، سنت یا اجماع باشد.
۲. شناخت اختلاف فقها و آشنایی با عرف زمانه.
۳. آشنایی با اصول عملی مانند اصل برائت.
۴. تسلط بر علم منطق.

۵. دارا بودن عدالت، ورع، تقوا و صداقت در عمل.

۶. توکل بر خدا و اعتماد به نفس در اجتهاد.

مکلف کیست؟

افراد عاقل و بالغ مکلفند؛ یعنی نسبت به احکام وظیفه دارند و باید آنها را به کار بندند. پس کودکان، مکلف نیستند.

سن بلوغ

پسرها پس از تمام شدن پانزده سال و دخترها پس از نه سالگی بالغ می باشند و باید تمام وظایف شرعی را انجام دهند؛ گرچه کودکان کمتر از این من هم اگر کارهای نیک مانند نماز را به طور صحیح انجام دهند، پاداش و ثواب خواهند داشت. باید توجه داشت که سن بلوغ به سال قمری حساب میشود و چون هر سال قمری سیصد و پنجاه و چهار (۳۵۴) روز و شش ساعت است. ده روز و هجده ساعت از سال شمسی کمتر می باشد؛ بنابراین با کم کردن نود و شش (۹۶) روز و هجده ساعت از نه سال شمسی نه سال قمری بدست می آید و با کم کردن صد و شصت و یک (۱۶۱) روز و شش ساعت از پانزده سال شمسی، پانزده سال قمری معلوم خواهد شد.

قی، قبح، آب قروح و علقه

قی آن چیزی است که به طور یقینی از معده وارد دهان شود.

قبح، ماده سفید رنگ چرکی است که از خون بوجود آید و بدیو باشد.

قروح جمع قرح و به معنی زخم اسلحه و یا دانه های چرکی که بر روی پوست بدن در آید می باشد. پس آبی که از جای زخم و یا دانه های چرکی بیرون می آید اگر بدیو باشد، نجس است.

علقه، خون بسته ای است که از رحم زن خارج شود و همانند خون حیض نجس باشد.

خمر و نبیذ

خمر شراب او هر مایع مست کننده نجس است.

نبیذ شرابی است که از انگور، خرما، جو، گندم، عسل و ... گرفته می شود و خصوصیت مست کنندگی دارد و همانند خمر نجس است.

اقسام نجاست

عن أم قیس بنت مخضنٍ أنها أتتُ بِابْنِ لَهَا صَغِيرٍ لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ، فَأَجْلَسَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ فِي حَجْرِهِ، قَبَالَ عَلَى ثَوْبِهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ فَنَضَحَهُ وَلَمْ يَغْسِلَهُ. (صحيح بخاری (ج: ۲۲۳))

ام قیس دخت محسن پسر کوچکش را که غذایی به جز شیر مادر نمی خورد، حضور پیامبر صلی الله علیه و آله آورد؛ رسول خدا صلی الله علیه و آله کودک را در دامن زانوی خود بنشانید که پس از چندی کودک بر لباس آن حضرت ادرار نمود. رسول خدا صلی الله علیه و آله آب درخواست نمود و بر موضع بول آب پاشید ولی آن را نشست.

اقسام نجاست

نجاست بر سه قسم است: خفیف، متوسط و غلیظ.

نجاست خفیف، ادرار کودکی است که تنها از شیر مادر تغذیه می کند.

نجاست غلیظ، نجاست سگ و خوک است.

نجاست متوسط، غیر از نجاست خفیف و غلیظ است.

هر یک از نجاستهای سه گانه فوق به دو قسم تقسیم می شود:

۱. نجاست عینی؛ نجاستی است که دارای وزن، طعم، رنگ و بو است؛

۲. نجاست حکمی؛ نجاستی است که وزن، طعم، رنگ و بو نداشته باشد.

استنجا و آداب آن

همان گونه که در درسهای گذشته آمد، استنجا در اصطلاح شرعی پاک نمودن بدن از نجاست خارج شده از قبیل ادرار، مدفوع و نجاست های دیگر می باشد و با آب انجام می گیرد. البته در صورت عدم وجود آب و یا کم بودن آب می توان از سنگ استفاده نمود.

در پایان مبحث مطهرات استنجا و آداب آن را می آوریم.

احکام استنجا

واجب پوشاندن عورت از دیگران حتی دیوانه و بچه ممیز بجز همسر، واجب است.

حرام رو به قبله و پشت به قبله کردن در فضای باز، حرام است.

مستحب (سنت)

۱. جایی بنشیند که کسی او را نبیند؛

۲. هنگام وارد شدن به توالت با پای چپ داخل شود.

۳. هنگام ورود بگوید: بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ إِنِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْحَبِّ وَالْحِائِثِ

۴. هنگام بیرون آمدن اول پای راست را بیرون بگذارد.

۵. هنگام خروج از توالت سه بار بگوید غفرانک الحمد لله الذ اذْهَبَ عَلَي الْأَذَى و عافان.

۶. هنگام تخی سر را بپوشاند.

۷. سنگینی بدن را روی پای چپ بیندازد.

مکروه:

۱. بدانچه از او خارج شود بدون ضرورت بنگرد.

۲. توقف زیاد داشته باشد.

۳. رو به روی یاد بنشیند.

۴. چیزی را که قرآن با اسم خداوند بر آن نوشته شده، با خود داشته باشد.

۵. تخی در آب قلیل چه جاری باشد یا راکد.

۶. تخی نزد قبور مسلمین

۷. تطهیر با دست راست.

۸. ایستاده بول کردن.

غسل

گاهی برای نماز و یا هر کاری که باید با طهارت انجام شود، غسل باید کرد.

غسل، عبارت است از شستن تمام بدن با آب همراه با قصد و نیت.

اقسام غسل

غسل جنابت

۱. چگونه انسان جنب می شود؟

۲. اگر منی از جای خود حرکت کند ولی بیرون نیاید، سبب جنابت نمی شود.

۳. کسی که منی داند منی از او خارج شده است و یا منی داند آنچه بیرون آمده است منی می باشد، جنب است و باید غسل کند.

۴. کسی که منی داند آنچه از او بیرون آمده است یا نه در صورتی که علائم منی را داشته باشد، جنب است و در غیر اینصورت، حکم به جنابت نمی شود.

انجام غسل

کسی که بر او غسل واجب شده است به روش ذیل آن را انجام می دهد

۱. نیت می کند؛ و نیت چنان است که شخص جنب قصد بر طرف کردن جنابت، حائض قصد پاک شدن از حیض و نفساء، قصد پاک شدن از نفاس را داشته باشد. همچنین میتواند قصد مباح شدن اموری که تنها با غسل مباح می شوند در نیت خویش داشته باشد.

۲. هر گونه نجاست را از بدنش دور می کنند؛ شایسته است که قبل از شروع غسل استبراء از منی را انجام دهد که آن با بول کردن اگرچه یک یا دو قطره باشد انجام می گیرد.

۳. وضوی کامل انجام می دهد.

۴. بر سر و گردنش آب می ریزد و جهت رسیدن آب به پوست سر از بیخ موهای سرش را خلال می کند.

۵. بر تمام بدنش آب می ریزد و تا جایی که امکان دارد، بدنش را دست می کشد و شستشو می دهد.

واجبات غسل

غسل دو واجب دارد

۱. نیست؛

۲. رسیدن آب به همه بدن

۳. شستن داخل چشم و دهان در غسل واجب نیست.

کارهای ممنوعه برای شخص جنب

کارهایی که برای شخص جنب حرام و ممنوع است، عبارتند از:

۱. خواندن هر نوع نماز واجب سنت ...

۲. انجام دادن سجده تلاوت؛

۳. طواف کردن خانه خداوند به هر شکلی که باشد

۴. خواندن خطبه های جمعه

۵. لمس کردن مصحف قرآن کریم با هر جزئی از بدن حتی دندان ناخن و ... چه با حائل و چه بدون حائل

۶. حمل کردن مصحف بدون ضرورت

قرائت قرآن؛ توقف در مسجد بدون ضرورت؛ ترده آمد و رفت در مسجد؛

تیمم

تیمم در لغت به معنای اقصاء و توجه بوده و در شرع اسلامی عبارت است از مسح صورت و دو دست با خاک پاک همراه با نیست.

تیمم زمانی انجام داده میشود که امکان وضو و یا غسل با آب وجود نداشته باشد.

موجبات تیمم

دو امر موجب تیمم گرفتن می شود:

۱. نبود آب ۲. مریضی

احکام نبود آب

اگر شخصی به آب دسترسی نداشته باشد چند حالت خواهد داشت:

۱. اگر به یقین میدانند که در آن نزدیکی ها آب وجود ندارد، بدون طلب و جستجو آب، تیمم میگیرد؛

۲. اگر احتمال دهد که در آن نزدیکی ها آبی وجود دارد، قبل از تیمم گرفتن به جستجو آب برمیآید و تا حدود ۱۵۰-۲۰۰ متر آب را طلب میکند.

۳. اگر به یقین میدانند که در آن نزدیکی ها آبی وجود دارد، در این صورت، سه حالت پیش خواهد آمد:

- اگر آب در حدی باشد که تا آنجا صدا میرسد بر او واجب است که برای پیدا کردن آب تلاش کند و تیمم گرفتن برای او جایز نباشد، اگرچه وقت نماز هم به خاطر طلب آب بگذرد.

- اگر آب از حد رسیدن صدا دورتر باشد به شرط وجود امنیت و از دست ندادن وقت نماز بر او واجب است که آب را جستجو کند؛

- اگر آب در حد خیلی دوری به دست بیاید بر او واجب نیست که به جستجوی آب برآید، بلکه تیمم می گیرد.

- اگر شخص مسافری برای شرب و برطرف نمودن تشنگی خویش و یا حیوان محترمی آبی داشته باشد، برای نماز تیمم می گیرد و آب را برای نیازهایش نگه می دارد.

- اگر شخصی به آبی برسد ولی به خاطر وجود مانعی آب در دسترس او قرار نگیرد، او نیز تیمم میگیرد و این حالت را ناتوانی حسی نامند.

تیمم

سنت های تیمم

سنت های تیمم بسیارند و از جمله

۱. تسمیه؛
۲. مقدم داشتن عضو راست بر عضو چپ؛
۳. انجام دادن مسح صورت از بالا
۴. انجام دادن مسح دستان از انگشتان؛
۵. موالات برای کسی که سالم است؛
۶. در آوردن انگشت در ضرب اول؛

مکروهات تیمم

مکروهات تیمم عبارتند از:

۱. زیاد بودن خاک؛
۲. تکرار مسح؛
۳. تجدید تیمم.

مسح بر خفین

مسح بر خفین رخصتی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و یاران او بر آن عمل کرده اند و حکم آن جواز می باشد. مسح بر خفین عبارت است از مسح بخشی معین از پاپوش مخصوص به عوض شستن با در زمان و شرایط خاص البته شستن پاها در وضو بهتر است، زیرا اصل شستن پاهاست و مسح بر خفین جایگزین آن است.

شرایط صحت مسح

شرایط صحت مسح بر خفین عبارتند از:

۱. پوشیدن خفین بعد از طهارت و انجام وضوی کامل
۲. طهارت و پاکی خفین پس مسح بر خط نجس یا آلوده شده غیر قابل گذشت درست نیست اگر بر حق نجاست قابل گذشت قرار داشته باشد، مسح بر آن درست می باشد؛
۳. خفین پاها را تا بالای قوزک ها بپوشاند؛
۴. عدم نفوذ آب از غیر محل دوخته شده خفین

۵. قابل استفاده بودن خفین در مدت مسح و امکان مسافت با آن یعنی راه رفتن با خفین به طور عادی و معمولی ممکن باشد؛

۶. خفین از پارگی سالم باشند.

- مسح جوراب به عوض شستن پاها به شرطی جایز است که جوراب دارای تعلین و ضخامت باشد، به گونه ای که شخص بتواند با آن راه برود.

مدت مسح

مدت مسح خفین برای شخص مقیم یک شبانه روز و برای شخص مسافر سه شبانه روز است.

قبله

۱. مراد از "قبله" خانه کعبه است که در مکه معظمه قرار دارد.

۲. واجب است که در نماز صورت، سینه، جلوی شکم و جلوی پاها رو به قبله باشد.

۳. شرائط رو به قبله بودن در نماز عبارت است از:

- برخورداری از توانایی و قدرت رو به قبله نمودن

- برخورداری از امنیت

۴. کسی که به خاطر مریضی و یا علت دیگری توانایی رو به قبله نمودن ندارد و شخص دیگری که او را به سمت قبله برگرداند، وجود نداشته باشد از او این واجب رو به قبله نمودن ساقط میشود و به سمتی که توانایی استقبال آن را دارد، نمازش را میخواند.

۵. کسی که از تهاجم دشمنی و یا خطر حیوان درنده ای بیم دارد و در امنیت نیست به هر جهتی که توانایی استقبال آن را دارد، نمازش را میخواند.

۶. مواردی که مراعات قبله در آن واجب است

- در نمازهای واجب

- در حال نماز بر میت

- در حال ذبح و نحر ح وانات

۷. مواردی که رو به قبله بودن حرام است

- در حال تخلی (بول و غائط کردن).

درس بیست و پنجم واجبات نماز

احکام واجبات نماز

۱. شرائط وجوب نماز عبارتند از:

بلوغ

اسلام

سلامتی حواس شنوایی و بینایی به هنگام بلوغ رسیدن دعوت رسول خدا صلی الله علیه و آله.

۲. موارد زیر را از شرائط صحت نماز دانسته اند.

پاکی از حدث اصغر و اکبر

اسلام

تمییز

ستر عورت

سرو به قبله ایستادن

پاکی از نجاست غیر قابل گذشت؛

آگاهی از فرا رسیدن وقت

تشخیص فرض ها از سنت ها؛

ترک همه باطل کننده های نماز

۳. نماز، با گفتن «الله اکبر شروع میشود و با سلام به پایان می رسد.

۴. آنچه در نماز انجام میشود یا واجب است یا سنت.

۵. واجبات نماز که به آن ارکان هم گویند سیزده چیز است:

سجود

نیت

نشستن بین دو سجده

قیام

نشستن پایانی (قعه آخر)

تکبیر الاحرام

تشهد

خواندن سوره حمد

صلوات بر پیامبر صلی الله علیه و آله بعد از تشهد اخیر

رکوع

سلام دادن

اعتدال بعد از رکوع

مراعات ترتیب ارکان.

واجبات نماز

رسول الله صلی الله علیه و آله لا ينظر الله إلى صَلاَةٍ رَجُلٍ لا يَقِيْمُ صَلَٰتَهُ بَيْنَ رُكُوعِهِ وَ سُجُودِهِ. (مسند احمد بن حنبل

(ج: ۱۰۵۸۳))

خداوند به نماز انسانی که بین رکوع و سجودش کاملاً راست نشود و آرام نگیرد، نظر نکند.

رکوع

۱. "رکوع" عبارت است از خم شدن در نماز از روی خضوع به اندازه ای که بتوان دست ها را بر زانو گذاشت.

۲. در هر رکعت از نماز، بعد از قرائت یک رکوع واجب است.

۳. آنچه در رکوع معتبر است:

- خم شدن به قصد رکوع؛ بنابر این اگر بدون قصد رکوع مثلاً برای سجده تلاوت و یا برای کشتن جانوری خم شود باید بایستد

و به قصد رکوع بار دیگر خم شود.

- خم شدن به طور معمول بنابر این اگر رکوع را به طور غیر معمول به جا آورد، مثلاً به چپ و راست خم شود، صحیح نیست.
- خم شدن به مقداری که دست ها به زانو برسد.
- آرامش بدن در حال رکوع
- ایستادن بعد از رکوع
- آرامش بدن بعد از رکوع
- ۴. مواردی که در رکوع مستحب است.

تکبیر گفتن در حال خم شدن؛ آشکارا گفتن تکبیر رکوع برای امام و مبلغ؛ "رفع یدین" یعنی بلند کردن دو دستان تا شانه؛ نسبی گفتن که حداقلش "سبحان ربی العظیم" است؛ گفتن "سمع الله لمن حمده" برای امام و منفرد و "ربنا و لك الحمد" برای مأوم هنگام راست شدن از رکوع.

سجود

۱. "سجده" یعنی پیشانی را از روی خضوع بر زمین نهادن.
۲. آنچه در سجده معتبر است:
- جز سجده، قصد دیگری نداشته باشد؛
- گذاشتن هفت عضو از بدن بر زمین؛
- آرامش بدن در حال سجده
- سر برداشتن و نشستن و آرامش بین دو سجده
- مانعی در بین پیشانی و محل سجده نباشد؛
- پیشانی خود را بر لباس یا چیز دیگری که با او حرکت میکند نگذارد؛ یعنی سجده گاه نباید متحرک باشد.
- هفت موضعی که باید بر زمین قرار گیرد:
- پیشانی
- کف دست راست.
- کف دست چپ؛
- سر زانو راست؛
- سرانگشت پا راست؛
- سرانگشت پا چپ؛
- سرانگشت پا چپ؛
۳. اگر شخصی بر پیشانی خود پیشانی بند داشته باشد، سجده بر آن کفایت نمیکند و باید آنرا بردارد، مگر اینکه برداشتنش ضرر داشته باشد.

نشستن بین دو سجده

۱. نشستن بین دو سجده واجب است حتی اگر نماز سنت باشد.
۲. کمترین میزان نشستن بین دو سجده آنچنان است که معتدل بنشیند.
۳. برای صحیح نشستن در بین دو سجده سه شرط زیر لازم است:
- به قصد نشستن سرش را از سجده بلند کند؛

- تنها به قصد نشستن بنشینند؛

- طولانی نکنند، اگر عمدًا و با آگاهی آنرا طولانی کند، نمازش باطل میشود.

نشستن پایانی (قعه آخر)

۱. پس از انجام سجده دوم رکعت آخر نشستن واجب است.

۲. تورک در نشستن پایانی مستحب است؛ تورک همانند افتراش است با این تفاوت که پای چپش را از زیر پای راست بیرون می کند و باسن خویش را به زمین می چسباند.

سلام دادن

۱. سلام دادن نخستین بعد از صلوات فرستادن واجب است.

۲. کمترین مقدار سلام السلام علیکم و یک بار گفتن به سمت راست خویش است.

۳. کامل ترین شکل سلام دو بار گفتن السلام عل کم و رحمه الله به دو سمت راست و چپ خود است.

۴. شرایط سلام نخستین به شرح زیر است:

- با "ال" باشد؛
- با کاف خطاب باشد؛
- با میم جمع باشد؛
- پشت سر هم آوردن کلمات سلام
- چیزی بر آن نیفزاید که معنایش تغییر کند؛
- چیزی از آن کاسته نشود که معنایش را تغییر دهد؛
- به عربی باشد؛
- خودش بشنودا
- در حال نشسته باشد؛
- قصد اعلام سلام نداشته باشد؛
- رو به قبله باشد.

سجده تلاوت و سجده شکر

سجده تلاوت

۱. سجده تلاوت سنتی است غیر واجب که پس از خواندن آیه سجده هم برای قاری (خواننده) و هم برای مستمع گوش فرا دهنده شنونده با قصد و التفات سزاوار است که سجده ای را انجام دهند.

۲. سجود تلاوت مجموعاً چهارده سجده است که در شور زیر قرار دارد:

سوره اعراف ۱۲۰۶ سوره رعد / ۱۵ سوره نحل / ۵۰ سوره اسراء / ۱۱۰۹ سوره مریم ۱۵۸ سوره حج / ۱۸ سوره حج / ۱۷۷ سوره فرقان ۱۶۰ سوره نمل / ۲۶؛ سوره سجده / ۱۵؛ سوره فصلت ۳۸ سوره نجم / ۱۶۲ سوره انشقاق / ۱۲۱ سوره علق ۱۹.

۳. سجده تلاوت بنابر قول اصح، تشهد و سلام ندارد.

۴. در سجده تلاوت-همانند نمازها نفل-طهارت، ستر عورت و استقبال قبله لازم است.

سجده شکر

۱. کسی که به سبب روی آوردن نعمت و یا بر طرف شدن نعمت و بلا مورد لطف و عنایت خداوند قرار گیرد، برای او مستحب است که به نیت شکرانه در پیشگاه خداوند متعال سجده شکر بجا آورد.
۲. حکم سجده شکر در شرایط و صفات، حکم سجده تلاوت در خارج نماز است.

نماز جماعت

اشاره

رسول الله صلی الله علیه و آله: صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً صَحِيح بخاری (ح: ۶۲۷)

نماز جماعت بیست و هفت درجه برتر از نماز تنها گذار است.

حکم نماز جماعت

۱. نماز جماعت بنابر قولی فرض کفایی است و بنابر قول دیگری سنت است.
۲. حد اقل جماعت دو نفر می باشد که یکی امام و دیگری مأموم خواهد بود.
۳. برگزاری نماز جماعت برای مردان در مساجد بویژه در مساجد بزرگ افضل و برتر است.
۴. برگزاری نماز جماعت برای زنان در خانه ها افضل و برتر می باشد و امام آنها در وسطشان قرار می گیرد. البته حضور زنان در جماعت مساجد اشکالی ندارد.

نیت نماز جماعت

۱. در نماز جماعت نیت برای مأموم مقتدی لازم است؛ پس هنگامی که نمازگزاری می خواهد نمازش را در جماعت با شخص دیگری انجام بدهد باید نیت تبعیت از امام را نماید و امامش هم معین و مشخص باشد.
۲. نیت امامت برای امام جماعت لازم نیست.

اقتدا و احکام آن

۱. مستحب است برای کسی که قصد حضور در نماز جماعت دارد با آرامش و وقار به سوی مسجد برود؛ هر چند خوف از دست دادن درک امام در تکبیره الاحرام وجود داشته باشد.
۲. مستحب است که امام قبل از شروع به نماز به تسویه صفوف نمازگزاران توجه نماید و به آن دستور دهد.
۳. همچنین مستحب است که امام در قرائت و ذکرهای نماز همواره تخفیف و آسانی را مد نظر قرار بدهد.
۴. امام در حال رکوع اگر احساس کند که شخصی وارد مسجد شد، مستحب است که منتظر بماند تا که او نیز به جماعت برسد و آن رکعت را درک نماید.
۵. سزاوار است که مأموم همواره تبعیت از امام را داشته باشد و در هیچ فعلی از افعال نماز بر امام سبقت نگیرد.
۶. اگر مأموم قبل از امام و یا همزمان با امام تکبیر تحریمه را انجام دهد، نمازش منعقد نشود.

۷. اگر مأموم به قدر بیش از یک رکن مثل رکوع و قیام بعد از آن و یا سجود و جلسه بعد از آن از امام سبقت بگیرد و بر تبعیت از امام برنگردد و این را عمداً انجام دهد، نمازش باطل شود. ولی اگر به تبعیت از امام برگردد به این دو طریق که یا منتظر بماند تا امام آن رکن را انجام دهد و یا خود برگردد و آن رکن را با امام انجام دهد، نمازش صحیح باشد.
۸. گر مأموم مفارقت و جدایی از امام را قصد نماید و بقیه نمازش را خود فرادا انجام دهد، نمازش باطل نشود.

نمازهای مستحب

اشاره

رسول الله صلی الله علیه و آله: اسْتَقِیْمُوا وَ لَنْ تُحْضُوا وَاعْلَمُوا أَنَّ خَيْرَ أَعْمَالِكُمُ الصَّلَاةُ (موطأ مالک (ح: ۶۵))

پیوسته در عمل نیک پابرجا باشید و آن را به شمارش در نیاورید و بدانید که نیکوترین عمل های شما نماز است.....

نمازهای تطوع

۱. نمازهای تطوع بر دو قسمند:
  - نمازهای مستحبی ای که با جماعت برگزار نمودن آنها سنت است؛
  - نمازهای مستحبی ای که با جماعت برگزار نمودن آنها سنت نیست.
۲. نمازهای مستحبی ای که با جماعت برگزار نمودن آنها سنت است.
  - نماز عید فطر و اضحی
  - نماز کسوف (خورشید گرفتگی)
  - نماز استسقاء (طلب باران)
۳. نمازهای مستحبی ای که با جماعت برگزار نمودن آنها سنت نیست، بر دو قسمند:
  - نمازهایی که در وقت خاص انجام می گیرند؛
  - نمازهایی که در وقت خاص انجام نمی گیرند بلکه در مطلق اوقات مجاز می توان آنها را بجا آورد.

نماز وتر

نماز وتر از جمله نمازها سنت است که:

۱. حداکثر نماز وتر، یازده رکعت میباشد و حداقل آن یک رکعت است. اما حد کمال آن، سه رکعت است که نمازگزار بعد از قراءت سوره فاتحه در رکعت اول سوره «اعلی»، در رکعت دوم سوره «کافرون» و در رکعت سوم سوره «اخلاص» و «معوذتین» را قراءت نماید.
۲. اگر نماز وتر را بیش از یک رکعت بخواند، سنت آن است که بعد از هر دو رکعت، سلام بدهد.
۳. وقت نماز وتر بعد از نماز عشاء تا طلوع فجر دوم (صادق) می باشد.
۴. در میان سنت ها یومیه، سنت فجر و نماز وتر موکدر می باشند.

نماز عیدین

حکم نماز عیدین

۱. حکم نماز عیدین، یعنی عید فطر و عید اضحی، سنت موکده می باشد.
۲. وقت نماز عیدین از بلند شدن خورشید تا زوال آن می باشد.
۳. سنت است که نماز عید اضحی را زودتر و نماز عید فطر را با تأخیر خوانده شود؛
۴. اگر وقت را دریافت نکنند نماز عید را قضا می نمایند.
۵. سنت است که تا انجام نماز عید اضحی از خوردن چیزی خودداری نماید اما در نماز عید فطر سنت آن است که قبل از نماز چیزی میل نماید.
۶. نماز عید در مسجد جامع برگزار می شود. اگر وسعت مسجد برای همه نمازگزاران نامناسب و تنگ باشد، نماز عید را در صحراء و یا مکان وسیع تر مثل میدانهای بزرگ ورزشی اقامه خواهند کرد. البته امام شخصی را در مسجد جامع موظف می کند که با افراد ضعیف و ناتوان نماز عید را بخواند.
۷. در نماز عید مردان زنان و کودکان حضور پیدا می کنند و در آن روز لباس های نیکوی خود را می پوشند.

روزه

یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (سوره بقره ۱۸۳)

ای کسانی که ایمان آورده اید روزه بر شما مقرر شده است همان گونه که بر کسانی که پیش از شما بودند مقرر شده بود، باشد که پرهیزگاری کنید.

تعریف روزه

روزه اصوم یا صیام در لغت به معنی خودداری نمودن از سخن گفتن و یا غذا خوردن است.

در شریعت مراد از روزه آن است که مسلمان با قصد و نیت از چیزهایی که باعث افطار می شود مفرط از طلوع صبح صادق اول وقت نماز صبح تا غروب خورشید خودداری نماید.

اقسام روزه

روزه به اقسام زیر تقسیم می شود

- واجب - مستحب (مسنون) - مکروه - حرام.

روزه ها واجب

- روزه ها واجب عبارتند از:
- روزه ماه مبارک رمضان؛
- روزه قضاء؛
- روزه کفاره.

برخی از روزه های حرام

- روزه عید فطر؛
- روزه عید اضحی؛
- روزه سه روز ایام تشریق [سه روز بعد از روز عیداضحی]؛

مبطلات روزه

روزه دار باید از اذان صبح تا غروب خورشید از برخی کارها بپرهیزد و اگر یکی از آنها را انجام دهد، روزه اش باطل می شود. به مجموعه این کارها مبطلات روزه گفته می شود.

ازجمله مبطلات روزه میتوان به موارد زیر اشاره نمود:

۱. خوردن و آشامیدن؛ ۲. قی کردن؛ ۳. آمیزش؛ ۴. استمناء؛ ۵. حیض؛ ۶. نفاس؛ ۷. جنون؛ ۸. ارتداد؛ ۹. رسیدن شیء عینی به ماوراء حلق [معده یا روده] ازطریق منفذ باز {دهان، گوش، قُبل و دُبُر}

مکروهات روزه

مکروهات روزه عبارت است از مخالفت نمودن با آداب روزه بنابر این مکروهات روزه را می توان اینچنین نام برد.

تأخیر افطار

ترک سحری خوردن

تعجیل سحری (یعنی سحری را خیلی زود بخورد، در حالی که هر چه نزدیک تر به آخر شب خوردن سحری مستحب است) مشغول بودن با سخنان ناپسند؛
واگذاری غسل جنابت به بعد از طلوع فجر صادق ...

زکات

معنای زکات و حکم آن

۱. زکات در لغت به معنای افزایش برکت پاکی او مدح است.
۲. زکات در اصطلاح شرع و فقه عبارت است از مقداری از مال که با کیفیت مخصوصی به خاطر پاک نمودن اموال و ثروت در راه خدا به افراد مستحق داده می شود.
۳. منظور از کیفیت مخصوص آن است که آن مال باید برخی شرایط را دارا باشد، موانعی در کار نباشد، زکات دهنده همراه با نیت آن را به

۴. کسانی که استحقاق گرفتن زکات را دارند، ادا نمایند.

۵. زکات یکی از ارکان مهم اسلام است و منکر وجوب آن به اجماع امت کافر است.

انواع زکات:

۱. زکات بر دو نوع است:

- زکات فطر؛ - زکات مال.

۲. زکات مال بر دو قسم است:

- زکات قیمت - زکات عین - زکاتی که به کالاهای تجارتي تعلق دارد، زکات قیمت نامند.

۴. زکات چهار پایان طلا و نقره زراعت و میوه را زکات عین گویند.

۵. در ده چیز پرداخت زکات واجب است

(۱) شتر	(۲) گاو	(۳) گوسفند	(۴) طلا
(۵) نقره	(۶) حبوبات و دانه ها (گندم، جو، برنج، عدس، نخود، ذره و...)	(۷) خرما	(۸) انگور
	(۹) کالاها تجار	(۱۰) معدن و رکار.	

۶. در چهارپایان دیگر، همچون اسب، زکات زمانی واجب است که آنها مال التجاره باشند؛

۷. پرداخت زکات در اسکناس نیز واجب است، چراکه در واقع پشتوانه ارزش اسکناس همان ارزش طلا و نقره است.

مصرف کنندگان زکات

قال الله تعالى: إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلَافَّةَ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (سوره توبه، آیه (۶۰))

زکات ها مخصوص فقرا و مساکین و کارکنانی است که برای جمع آوری آن زحمت میکشند و کسانی که برای جلب محبتشان اقدام می شود و برای آزادی بردگان و ادای دین بدهکاران و در راه خدا و واماندگان در راه این یک فریضه (مهم) الهی است؛ و خداوند دانا و حکیم است!

مستحقین زکات

مستحقین زکات یعنی کسانی که حق استفاده و مصرف کردن از زکات را دارند هشت دسته اند فقیران، مسکین ها، عامل زکات، مولفه القلوب، مکاتب، غارم کسانی که در راه خدا تلاش می کنند و در راه ماندگان

فقیر

فقیر کسی است که مال و کسبی ندارد و برای بقیه عمرش به طعام لباس و مسکن کافی دسترسی نداشته باشد؛ همانند کسی که روزی به ده تومان نیازمند باشد ولی سه یا چهار تومان به او می رسد.

مسکین

مسکین کسی است که دارای کسب و سال است هر چند برای او کفایت نکند؛ همانند کسی که روزی به ده تومان نیازمند باشد، ولی هفت یا هشت تومان به او برسد.

عامل زکات

۱. عامل زکات، کسی است که در جمع آور زکات سهمی دارد، مانند گرد آورنده، حسابدار، نویسنده و ...

۲. حقوق عامل زکات، از زکات جمع آور شده توسط امام پرداخت میشود.

غارم

غارم، به معنی بدهکار است که چهار دسته اند:

کسی که برای اصلاح دو شخص متخاصم قرض کرده باشد؛

کسی که برای مصلحت عامه همانند تعمیر مسجد قرض کرده باشد؛

کسی که برای خود قرض کرده باشد تا در راه مباح صرف کند؛

کسی که ضامن کسی یا چیزی شده و این ضمانت منجر به دادن غرامت شده است و برای این منظور قرض کرده باشد.

سبب یل الله

۱. مراد از ... سبیل الله کسانی که در راه خدا با رغبت و میل تلاش میکنند که آنها را جهادگران نامند.

۲. زکات به جهادگران تعلق میگیرد هر چند آنان نیاز نداشته باشند.

امر به معروف و نهی از منکر

قال الله تعالى: وَ لَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (سوره آل عمران، آیه ۱۰۴)

باید از میان شما جمعی دعوت به نیکی و امر به معروف و نهی از منکر کنند و آنها همان رستگارانند.

تعالیم وحیانی اسلام هر انسانی را در برابر مسائل اجتماعی مسئول می داند. هر کسی نسبت به کارهای ناپسندی که در جامعه انجام می پذیرد و کارهای نیک و پسندیده ای ترک می شود مسئولیت دارد از این رو اگر کار واجبی ترک شود و با حرامی اتفاق بیفتد، سکوت و بی تفاوتی در مقابل آن جایز نیست و همه افراد جامعه برای برپایی واجب و جلوگیری از حرام اقدام کنند که این عمل راه امر به معروف و نهی از منکر نامند.

ارکان امر به معروف و نهی از منکر

درکتاب فقهی اصطلاح کلی ای که تمام مسائل امر به معروف و نهی از منکر را شامل میشود، "حسبه" نام دارد. حسبه دارای چهار رکن است:

۱. المحتسب: کسی که قیام به امر به معروف و نهی از منکر می کند؛
۲. المحتسب علیه کسی که مورد امر به معروف و نهی از منکر قرار می گیرد؛
۳. المحتسب فیه کار و فعلی که باعث امر به معروف و نهی از منکر می گردد؛
۴. الاحتساب امر به معروف و نهی از منکر و نحوه انجام دادن آن.

شرایط امر به معروف و نهی از منکر

برای هر کدام از ارکانهای چهارگانه امر به معروف و نهی از منکر شرایط خاصی وجود دارد که به برخی از آنها اشاره خواهد شد:

شرایط محتسب

۱. بالغ و رشید و از اهل تکلیف باشد؛
۲. ایمان داشته باشد؛ چرا که امر به معروف و نهی از منکر برای یاری دین و تقویت احکام شریعت قرار داده شده است و چگونه کسی که خود به دین و احکام آن ایمان ندارد دیگری را به آن فرا می خواند؟!

۳. عادل باشد؛ یعنی کسی که علناً گناه نکند، چرا که خداوند فرموده: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ** ای کسانی که ایمان آورده اید چرا سخنی میگویید که عمل نمی کنید؟! نزد خدا بسیار موجب خشم است که سخنی بگویید که عمل نمی کنید!

البته برخی ها این شرط را لازم ندانسته اند.

۴. معروف و منکر را بشناسد و به آن علم داشته باشد.

مراتب امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر دارای مراتبی است که مراعات آنها واجب است. مهم ترین آن مراتب

مرتبۀ اول شناخت منکر

شناخت موارد منکر باید از طریق صحیح انجام گیرد. بنابر این تجسس استراق سمع و همانند این اعمال در شناخت منکر جایز نیست، مگر از جانب امام و رهبر جامعه اسلامی مجوز داشته باشد.

مرتبۀ دوم: شناساندن منکر

گاهی اتفاق می افتد که شخصی به خاطر جهل و نادانی مرتکب فعل منکری میشود و اگر او بداند که آن فعل در شریعت منکر و ممنوع است، ترک خواهد کرد. بنابر این شناساندن منکر بر مرتکب آن لازم و ضروری است.

مرتبۀ سوم: موعظه نصیحت و انذار

نهی از منکر به وسیله موعظه نصیحت و ترساندن از عذاب الهی برای کسی است که با عمد و علم مرتکب گناه شده و بر آن اصرار می ورزد. باید توجه کرد امر و نهی زبانی همواره به مهربانی و لطف استوار باشد و هرگز از خشم و غضب سرچشمه نگیرد. از این رو به گناهکار باید دلسوزانه نگرست و مصیبت وارده بر گناهکار را مصیبت خویش دانست.

مرتبۀ چهارم: امر و نهی خشن

امر و نهی شفاهی همراه با خشونت برای کسی است که از روش قبلی اصلاح نشود و بر گناه خود اصرار نماید. در این مرتبۀ از هر نوع دشنام فحش نسبتهای ناروا و دروغ و تهمت جداً بر حذر باشد و از الفاظی استفاده نماید که موثر واقع شوند و گناهکار را از ادامه گناه بازدارند.

البته اگر بداند که این روش او را از ادامه گناه باز نخواهد داشت سزاوار است که هیچ حرفی به زبان نیاورد و تنها بر اظهار ناراحتی اخمف چهره عبوس و امثال آن اکتفا کند.

مرتبۀ پنجم: اقدام عملی و تغییر فیزیکی

زمانی که گناهکار به وعظ و نصیحت و حتی الفاظ شدید و زننده دست از گناه خویش برندارد و بر ادامه گناه خود اصرار ورزد مثلاً بر شرب خمر ادامه دهد محتیب به اقدام عملی روی می آورد و با دستان خویش وضع را تغییر دهد.

جهاد و دفاع

جهاد

باطلوع خورشیداسلام، تمام مذاهب و مکاتب باطل و غیر قابل قبول است و همه افراد بشر باید برای پذیرش برنامه های آن آماده باشند؛ گرچه در تحقیق و پذیرش آگاهانه آن آزادند.

در صدر اسلام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و خلفای راشدین برنامه های نجات بخش اسلام را برای مردم بازگو کرده و آنان را به پذیرش این آیین فراخوانده اند. در این میان کسانی که از برنامه ها و دستورات اسلام سرپیچی نمودن دو از رسیدن پیام الهی به گوش مردم مانع میشدند و با لجابت و سرسختی سر از دشمنی و توطئه بر علیه اسلام و مسلمین درمی آوردند، دچار خشم و غضب الهی و شمشیر قهر مسلمانان شده اند.

دفاع

نوع دیگر مبارزه با دشمنان دفاع نام دارد. حق مسلم هر انسان آزاده ای و به ویژه حق مسلم هر مسلمانی است که در هر زمان و در هر جای عالم که مورد هجوم دشمنان قرار گرفتند و یا آیین و مذهبشان در خطر بود برای حفظ جان و پاسداری از آیین خود با دشمنان بجنگند و آنان را از بین ببرند.

اقسام دفاع

اشاره

دفاع بر دو قسم است:

۱. دفاع از اسلام و کشورهای اسلامی؛
۲. دفاع از جان و حقوق شخصی